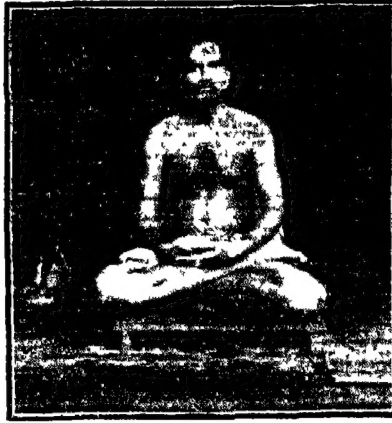

२१६ वें—

२०-५

सा मा यिक पा ठ

परमपूज्य नरेंद्रका आचार्य
स्वर्गीय श्री कृष्णसागर
महाराज यांचे
वर्षावत्र स्मृतीस
समर्पण

लेखक:

श्री. रावजी नेमचंद शहा

वकील. सोलापूर.

श्रीवीर ग्रंथ माला, सांगली.

वीर सेवा मन्दिर दिल्ली

क्रम संख्या

मिति

मार्ग

पाठ्य वकीलकृत
अनेक अज्ञानमुक्त
श्री. रा. ने जहा
हे पुस्तक आज
जाण्या पर्य परिद-
पणे व समाजसेवा
तक वरील त्याचा
। अनेक विज्ञानांनी
उपयुक्त हे पुस्तक

त्याचा अर्थ व ल
त्याचा अर्थ व ल
हे पुस्तक आज
त्याचा अर्थ व ल

उपयुक्त होईल पण समान व अनुमानात त्याचा जाणिव आननासाठी
याचा उपयोग शास्त्रावाचून साधार नाहीं

पूर्वी प्रसिद्ध कायाप्रमाणे 'अहिंसा' हे अत्यंत विचार प्रवर्तक पुस्तक
लवकरच वाचकांच्या हाती पडेल त्यापूर्वी सर्व नव्या पुण्या वर्गज्यांनी
आपली वाचणी पाठवावी. हाणजेच त्यांना अहिंसा हे पुस्तक पाठ्यपत्र जाईल

हे प्रकाशन झाले असता या पुस्तकाचे लेखक व ग्रंथमालेचे हितचिंतक
मी रा. ने जहा यांनी पचवीस रुपये व सोल पु. चे श्री. डाट. जाणान
बाईजी कोठाडिया खंडालकर यांनी पचवीस रुपये देऊन प्रकाशन करण्यास
साथ देण्याबद्दल मी त्यांचा फार आभारी आहे.

पुस्तकाची छपाई व्यवस्थापणें करून दिल्या गेल्या असल्याने या पुस्तकाचा
आमचे स्नेहा श्री. बलवतराव जोशी यांचेडी आभार माना. त्यात त्यात
मागेच्या कार्यास ज्या सन्निध्यांचे नेहेमीच गर्वप्रकारे राहा मिळत आहे अशा
सर्व हितचिंतक मित्रांचे आभार मानून हे निवेदन पुढे करता

—संपादक

सामायिकापूर्वी.

(प्रस्तावनालेखक:-प्रा. परशराम कृष्ण गोडे एस्. ए. क्यूरेटर
भांडारकर प्राच्यविद्यासंशोधन मंदिर, पुणे.)

धर्म हें मानवी दुःखांची क्षणभर विस्मृति पाडणारे, अफूप्रमाणें गुंगी आण-
णारे औषध होय असे कांहीं जणांना वाटवें. जोपर्यंत विज्ञानशास्त्र(Science)
हे ऐहिक दुःखाची-आधि-व्याधीची-बिनचूक चिकित्सा करून त्यावर
रामबाण असा यशस्वी उपाय सुचवूं शकत नाही तोपर्यंत मानवाच्या ठायीं
असलेली धर्मभ्रंश नष्ट होणें शक्य नाही. धर्मश्रद्धेचा मनुष्याच्या चारि-
त्र्याशी-जिव्हाशी-फार निकट संबंध येतो. मन वचन काय या तिन्हीची
शुद्धि (पावित्र्य) ठेवावें असाच जगांतील सर्व धर्म संस्थापकांचा उपदेश
आहे. या तीहीपैकी प्रत्येकाचा परस्परांवर प्रभाव पडत असल्यामुळेच मानवी
जीवनास विशिष्ट वळण लागतें. या त्रयाशिवाय दैव ही एक अजब
चीज-शक्ति-आहे. आजपर्यंत कोणाही वैज्ञानिकाला शास्त्रीय संशोधकाला
आपल्या परीक्षा पद्यावयाच्या नलिकायंत्रांत (Test-tube) दैवाला घालून
त्याची योग्य व यथार्थ अशी शास्त्रीय चिकित्सा करतां आली नाही;
व पुढेंही येणार नाही; वैज्ञानिकाप्रमाणें पट्टीच्या शहाण्या अशा प्रकांड
पंडित ज्योतिषशास्त्रवेत्त्यालाही या दैवापुढें हात टेकावे लागले आहेत.
सारांश, दैव हा एक अनिर्णयामक अशा 'एक्स' नामक वस्तु आहे असेंच
क्षणें भाग पडतें.

अन्य धर्मांप्रमाणेच जैन धर्मानुयायांनीही मनवचनकाय या त्रयीच्या
शुद्धीकरितां अेक माघा व प्रभावी असा उपाय-विधि-सांगितला आहे.
त्यालाच जैनागमात 'सामायिक' या नांवानें पृथं सूरींनीं संबोधिलें आहे.
इतर धार्मिक क्रियेप्रमाणेंच गृहस्थी श्रावकांनीं व मुनींनीं 'सामायिक' हें
प्रत्यही केलेंच पाहिजे असा जैनाचार्यांचा दंडक आहे. अनुवादकर्ते श्री.
रावजी नेमचंद शहा वकील सोलापूर यांनी सामायिक शब्दाची पारिभाषिक
व्याख्या बांत सुस्पष्ट केली असल्यामुळे मी त्यासंबंधी लिहित नाही.

वैदिक-हिंदु-धर्मांतील त्रिकालसंध्येप्रमाणेच ' सामायिक ' हाही तीग्वी वेळां करण्याचा विधि जैनाचार्यांनी सांगितला आहे हे उघड दिसते. ध्यात्याचें (ध्यान-सामायिक-करणाच्याचें) ध्येवाशी-शुद्धा.ग्वाशी-एकरूप होणे हेंच सामायिकाचें अंतिम उद्दिष्ट होय. सामायिक करण्याचा हा हेतु अंतरात्मा हा परमात्म्याशी जेव्हां तद्रूप होतो-अनंताशी तन्मय होतो-तेव्हांच साध्य होणार हें उघडच आहे.

श्री. शहा वकीलांच्या ग्रंथांत अमितगति आचार्यांचा एक व इतर दोन असे तीन उद्बोधक व उदात्त सामायिक-पाठ व त्यांचे सुबोध मराठी अनुवाद दिले आहेत. सामायिक करतांना हेच पाठ म्हणण्याचा जैनांच प्रचार आहे.

सर्व धर्मांतूनही प्रार्थनेच्या वेळीं झणण्याकरितां बघें, स्तोत्रें वगैरे सांगितलेली आढळतात. शहा यांनी संग्रहित केलेले हे तीन सामायिक पाठ म्हणजे जैन धर्मांतलें प्रार्थनापर पद्ये-स्तोत्रें-ईश-गात हेच होत, असें मला वाटतें. मनुष्यामध्ये पाशवी वृत्ति आहे ही गोष्ट कोणालाही नाकवूल करतां येणार नाही. पण त्याचोडायी पवित्र असें दैवीगुणही बीजरूपांनै वास्तव्य करतात ही गोष्ट मात्र त्याला पटवून द्यावी लागते; समजावून सागावी लागते. या दैवी गुणांचा विकास करीत करीत स्वतःला-अंतरात्मा-ला-परमात्मपदही प्राप्त करतां येते हे भिन्न करण्याकरितां सामायिक चाच आभय करणें योग्य कां आहे हे यांत दाखविलें आहे प्रत्येक धर्माच्या स्तोत्र वाङ्मयांत प्रार्थनापर गीतांत मानवी प्रवृत्तींना सुविचारांकडे वळविण्याची सुस शक्ति आहे हे उघड आहे. स्तोत्र वाङ्मयासह्या श्लोकांचें चिंतन केल्यानें भावना-विचार-पवित्र होऊन जीवनाला इष्ट व आदर्श असें वळण लागते जीवनहाष्टी विशाल, उदार व विश्वकल्याणोपकारी बनते चारित्र्य शुद्ध व आदर्श देवाचें अशी इच्छाशक्ति या सामायिक पाठांतील श्लोकांच्या मननानें प्राप्तुल्यानें वळावतें, हें निःसंशय !

प्रचाराचा प्रभाव व परिणाम कसा व किती उत्कृष्ट होतो हें आजच्या महायुद्धामुळे सकाराप्रमाणेंच आज जनतेलाही स्पष्टपणे कळून लुकले आहे. फोडी रुपये खर्चून जगांत प्रचारकार्य हें जें चालू आहे त्यांतलें मर्म उघड

आहे. प्रत्येक सरकार या प्रचारकार्याकरिता आपली बरीचशी उत्साहशक्ति खर्च करिते यावरून त्याचे फायदेही स्पष्टपणे त्यांच्या अनुभवाने येत असलेले पाहिजेत हे निर्विवाद होय. यावरून शब्दांत विशिष्ट तत्वज्ञानाचे-संस्कृतीचे-परंपरेचे-मनाचे-धर्माचे-पंथाचे अनुयायी जनविषयाचे महनीय सामर्थ्य आहे हे सिद्ध होते. भोग्यांच्या मनावर शब्दांचा-अर्थात-प्रचार-कार्याचा फारच मोठा प्रभाव होऊ शकतो हे प्रत्येकाच्या प्रत्ययास आलेले आहे; धार्मिक म्हणा किंवा राजकीय अथवा दुसरी कोणताही मत प्रणाली घ्या; त्याचे विशदीकरण-स्पष्टीकरण-शब्दसामर्थ्याशिवाय इतर कशानेही होऊ शकणार नाही. एक जर्मन तत्ववेत्ता म्हणतो:-'Words are heard and over heard' शृंगारिक व अश्लील वाङ्मयाने मनोवृत्ति भडकून जातात; तर धार्मिक व नीतीपर साहित्यामुळे पापपुण्याचे महत्त्व कळून, सदाचारकडे प्रवृत्ति होऊन धार्मिक वृत्ति व सद्भावना बळावतात. भावनेप्रमाणेच मनःप्रवृत्तीला धरूनच मनुष्याच्या हातून वृत्ति होते. यावरून चारित्र्याची जननी ही आपल्या भावनाच होत हे स्पष्ट होते. जे वाङ्मय आपण वाचतो किंवा ऐकतो तदनुसार आपल्या विचार प्रवाहाला धरूनच आपला जीवनदृष्टीकोण ठरतो. व त्याचप्रमाणे आपल्या हातून कार्ये भली वा बुरी होतात

ज्याप्रमाणे राष्ट्रगीतामुळे राष्ट्रीयत्व अंगी जाणून, राष्ट्रांत एकी होऊ शकते त्याचप्रमाणे ईश प्रार्थनेने-सामायिकानेही आपली मनवचकाया शुद्ध व पवित्र होऊन या त्रयीत एक प्रकारचे दैवी सामर्थ्य-सात्विक-गुण येऊ शकतात. या सामायिक पाठांत विश्वकल्याणोपकारी अशी उदार व समतावादी वृत्ति वृद्धिगत करण्याची शक्ति आहे. मानवधर्माचे बऱ्याच ज्ञान करून देण्याचे सामर्थ्य ईशस्तोत्रांत-पार्यनेत-आहे. या पाठांतील मंत्रांतच जागतिक ऐक्य करण्याची ही कीर्ति आहे

प्रार्थनेत दंग झालेला भक्त, सामायिक करण्यांत तल्लीन झालेला योगी-स्वतःस विसरून ब्रम्हानंदी-ज्ञानानंदी-निजानंदी लागली टाळी अशी तद्रूपावस्था त्याला प्राप्त होते; स्वतःच्या अंतरात्म्यांत परमात्म्याचे त्याला दर्शन होते. शुद्ध, बुद्धिचिदानंद स्वरूपाचा तो अनुभव घेऊ लागतो; बाह्य

अधिक साध्य काय व कोणने असणार ? स्वतःच्या मोडेपणाची अवास्तव कल्पना ही मानवी कल्याणाच्या मार्गातली एक मोठी धोंड आहे. अहंभाव हर एक प्रकारचा शापच होय. सामाजिक, बौद्धिक किंवा धार्मिक-अशा कोणत्याहि क्षेत्रात त्यागामुळेच, अहंभाव विसरल्यानेच, विनयशीलनेच कांही तरी भराव असे महनीय कार्य होऊ शकते. आत्मार्पण (Self-surrender) करणारे महात्मेच साम्राज्य सत्तेला सुद्धा वाकवू शकतात. ईशभक्तिपरस्तुति स्तोत्रे गातांना किंवा सामायिक करतांना भक्त अथवा ध्याता हा आपल्या मनांतून स्वत्वाची-अहंभावाची-भावना ढाकून देऊन देहादिक सर्व वस्तु ह्या परकाय आहेत असे मानतो; माप्रमाणे बहिरात्म वृत्तीचा त्याग केल्यावर त्या सर्वश व सर्वशक्तिमान बीतरागभूशी किंवा शुद्ध बुद्ध चिदानंद परमात्म्याशी आपला अतरात्मा एकरूप झाल्याची भावना भावतो, चिंततो. अनुभव घेतो, त्यामुळे त्याची आत्मशुद्धि अर्थात् आत्मविकास होऊन त्याला एक प्रकारचे नवे सामर्थ्य, नवे चैतन्य, व नवी दृष्टि प्राप्त होवें. त्यालाच आत्मानुभव असंही म्हणतां येईल; या आत्मानुभवापासून होणारा आनंद स्वयंवेद्य आहे.

अत्यंत प्राचीनकाळी आपल्या पूर्वाचार्यांनी ही स्थिति स्वतः अनुभविली, ती त्यांच्या पूर्णपणे प्रत्ययास आली आणि आपल्या भ्रम बाधवाना ही पवित्र वा दिव्य अशी आध्यात्मिक दृष्टि प्राप्त व्हावी म्हणून त्यांनी निरनिराळी स्तोत्रे, प्रार्थना म्हणण्याचा व सामायिक पाठ, आलोचना, इत्यादि क्रिया करण्याचा उपदेश केला.

सर्व धर्म संस्थापकांनी पूजा, प्रार्थना, स्तोत्रे आदि पण व मनन करण्याची आज्ञा केली आहे. रे. इ. ह्यूम साहेबांनी आपल्या 'प्रचलित धर्मांतील रत्नभांडार' अर्थात् 'Treasure House of Living Religions' या ग्रंथातील प्रकरण ६ पान २३ ते २६ वर निग्निराज्या धर्मांतील प्रार्थनादिकांचे महत्त्व व भेष्टत्व वर्णन करणारे जे खाली उद्धृत केलेले निबडक उतारे दिले दिले आहेत त्यावरून स्पष्टपणे वरील गोष्ट सिद्ध होते.

स्त्रिश्चतुर्थः " नेहमी ईश्वराची प्रार्थना करा. The prayer of an upright man exerts a powerful influence

सत्यप्रिय व सारिवक मनुष्याच्या प्रार्थनेमुळे त्याचे ठायीं अद्भुत सामर्थ्य येते; त्याचा सर्वत्र चांगला प्रभाव पडतो. "ऋग्वेद व अथर्ववेद यामध्येही प्रार्थनेचे फायदे व महत्त्व वर्णिले आहे. जैन धर्मातील उत्तराध्ययन सूत्र २९ व १४ मध्ये प्रार्थनेने व स्तोत्रे गायित्याने सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान व सम्यक्चारित्र्य याची प्राप्ति होते असा उल्लेख सांपडतो. कुराणांतही प्रार्थना ही कर्तव्यकर्म Duty होय; व ते इस्लाम धर्मानुयायांनीं करावे. "Be steadfast in Prayer-Verily prayer forbids Sin and wrong" (कुराण २९-४४). जुडिझम मधील साम्स (psalms) मध्ये ईश प्रार्थना करून ईश्वरमय व्हावे असे प्रतिपादिले आहे. शीम्य धर्मातून सुद्धा अजुनाच्या प्रार्थनागीतांत म्हटले आहे

"God's worshippers enjoy His love. What belongs to God belongs to His worshippers जे ईश्वराचे आहे ते ते सारे त्याच्या मनाच्या मक्कालाच मिळू शकते. अर्थात त्याच्या ठायीं असलेले अनंत चतुष्टयादि गुण (सर्वस्व सर्व शक्तिमत्त्व वगैरे) आ मायांला लागून तो स्वतः सर्वोष्टीं असे ईशपद-ब्रह्मपद-मिळवितो.

मानगीदाखल वर उद्धृत केलेल्या काही उताऱ्यावरून ईश स्तुतीचे व प्रार्थनागीतांचे महत्त्व सवाच्या चंदकन ध्यानांत येईल. श्री. रा. ने. शशा यांनीं अनुवाद केलेल्या तिन्ही सामायिक-पाठात आत्म्याने कोणती भावना भावावी म्हणजे चिंतन करावे, नसेच सामायिक करण्याची आवश्यकता वगैरे गोष्टींचे वर्णन फार सुंदर रितीने अत्यंत प्रभावी व प्राणादिक भाषेत केले आहे.

वैदिक काळापासून तो आजपावेतो यां भागत वर्धातील भक्तिमान असे आबालवृद्ध त्या सर्वशक्तिमान व तगाम प्रभूचा प्रार्थना ज्या निःस्वार्थ्या नामाभिधानीं व भिन्न भिन्न रूपांनीं करून त्याला जसे त्यांनीं आळविले तशाच प्रकारे श्रीअभिन्गाते आचार्यांनींही आपल्या सामायिक-पाठातील खाली दिलेल्या श्लोकात त्याच अर्थाची प्रार्थना केली आहे ती अत्यंत मननीय आहे.

“ यो व्यापको विश्वजनीनवृत्तः
 सिद्धो विबुद्धो धृतकर्मबन्धः ।
 ध्यातो धुनीते सकलं विकारम्
 स देवदेवो हृदये मम स्ताम् ॥ १७ ॥

भक्तिभावानें, येमळ भावनेन व श्रद्धेन ईश प्रार्थना करणाऱ्यास अवर्णनीय आनंद, शांति व सौख्य प्राप्त होत. ईशस्तुतीत भक्त रंगला हाणजे त्याला ऐहिक दुःस्वाचा, आधि व्याधींचा विमर पडतो. जागतिक मलायुद्धामुळे धार्मिक व नैतिक सिद्धांतांचें मूल्यमापन पडल्या भावानें सध्यां करण्यांत येत आहे. धर्मग्लान्याच्या या काळांत सामायिक-पाठांनील श्लोकासारखी प्रार्थना शेतें याचें शैक्षणिक दृष्टीनें अत्यंत महत्त्व आहे. आज तेदत्तांमि वर्णनी या सामायिक-पाठांचा द्वितीयवृत्ती रा. शहाच्या मराठी अनु-वादासह प्रसिद्ध करण्यांत श्रीवीरमंथमालेचे संपादक कविवर्य आ. भा. मगदूम (वीरानुदायी) यांनी उपयुक्ततेच्या दृष्टीनेंही अचूकच दाखविले आहे. या प्रदार्थ काळावधींत जेन जागतिक मलायुद्धें झालीं तरीहि सामा-यिक पाठाच्या मूळाशी असलेल्या शाश्वत अशीं नैतिक तत्वे व मूल्य तत्वेच धर्मसिद्धांत हीं अबाधित राहिली आहेत.

सामायिक पाठांतल्या पवित्र संदेश आद्यालवृद्ध ह्या पुरुषांत सर्वत्र पसरून त्याप्रमाणें माझ्या देश बांधवांकडून वर्तन होवो हीच माझी सदिच्छा व ईशचरणी प्रार्थना आहे.

मी जैनश्रावक वा त्यागो नमतांवाही मला हो प्रतापना लिहिण्याचा सुसंधि दिव्यावृद्ध रा. शहा यांचे अंतःकरणपूर्वक आभार मानणे प्राप्त आहे. शहा हे पूर्वपण उदारमतवादी (Catholic) व लोकसंग्राहक वृत्तीचे आहेत. वृत्तीन व व्यासंगान् ते साहित्यिक असल्यामुळे त्यांचे अंगी वाटाण्यांत व धर्मांत जे जे सर्वोत्कृष्ट व आदर्श असले त्याची वाटवा करण्याचा व तत्संबंधी आदर दाखविण्याचा त्यांचा जन्मजात स्वभाव आहे. चारू काळांतल्या गेल्या तीन दशकांतिल त्यांच्या साहित्यविषयक व्यासंगयुक्त परिश्रमामुळे व वाढसमयान बागमट मिश्रमंडळींशी आपला असलेला संबंध सतत वृद्धिंगत करण्याच्या इच्छेमुळेच त्यांचे जर्गी वर निर्दिष्ट केलेले गुण आले हैं उघड

आहे. गेल्या कित्येक वर्षांचे माझे त्यांचे वाङ्मय क्षेत्रांतलें मित्रत्वाचें नातें असल्यामुळेच मी हें अनुभवानें सांगूं शकतो. श्री. शहांचा वकौलीचा पेशा जरी असला तरी त्यांनीं आपलें सारें आयुष्य वाङ्मय व संस्कृति यांची यशस्वी रीतीनें वकौली करण्यांत व्यतीत केले आहे. व' यामुळेच ज्या बांचकांना-मग ते जैन असोत वा अजैन असोत-भ्रष्ट असें सद्बिचार-नीतिपर उपदेश-अत्यंत मूल्यवान वाटतो, अशा सुबुद्ध जनतेकरितां सामायिक पाठां-तील थोर व पवित्र विचारांचें महत्त्व स्पष्टपणें दाखविणारी वरील प्रस्तावना लिहिण्यास मी उत्सुक झालों.

१-८-५५
टिडक-जयंति

आपला,
प. कृ. गोडे क्यूरॅटर पुणे.

नव्या आवृत्तीसंबंधीं दोन शब्द.

अनादि कालापासून जैनधर्म व जैनसंस्कृति यांवर परधर्मियांनीं आक्रमण केले आहे. पण या सर्वांशीं तोंड देऊन हा धर्म व संस्कृति जी. टिकून राहिली आहे त्याचे कारण उर्केगुद्ध तत्वज्ञान व निर्दोष धर्मसिद्धांत हेंच होय. जैनधर्मातील सर्व भ्रष्ट अद्विष्टा तत्व सर्व प्राणामागांचे कल्याण करणारे आहे असे विचारी लोकांना कवळ करणें भाग पडले. गेल्या दोन महायुद्धांमुळे दुनियेतील आचार विचारांत महान् क्रांती झाली आहे. पण या सामायिक पाठाच्या मूळाशीं असलेली अध्यात्मिक मूल्ये अबाधितच आहेत.

या सामायिक पाठास आंतरराष्ट्रीय कीर्ती मिळविलेले वाङ्मयतपस्वी प्रा. पी. के. गोडे M. A. यांनीं सुंदर प्रस्तावना लिहून पाठविली याबद्दल मो त्यांचा कायमचा ऋणीच राहूं इच्छितो.

श्रीवीरग्रंथमालेचे उत्साही संस्थापक व जैन वाङ्मय प्रसारक कविवर्य श्री. आ. भा. भगदूम यांनीं या पुस्तकाची द्वितीयावृत्ति प्रसिद्ध केल्याबद्दल त्यांचे हार्दिक आभार मानतां.

सीकरपूर-अनंत १४ ।
श्री वीर संवत् = २०११ ।

रावजी नमचंद शहा
वकौल.

वाङ्मयमहर्षि श्री अमितगति आचार्य.

परमारवंशावतंस महाराजा मुंज हे सुविख्यात भोज राजाचे चुलते होत. या मुंज राजाच्याच कारकीर्दीत आमचे चरित्रनायक आचार्य अमितगतिसूरी होऊन गेले. खुद्द अमितगतींनीच आपल्या 'सुभाषितग्निसंदोह' या नातिशास्त्रावरिल ग्रंथाच्या प्रस्तावीत या गोष्टीचा उल्लेख केला आहे त्यावरून त्याचा कालनिर्णयही होऊ शकतो.

'समागृहे पुत्रत्रिदशवसति विक्रमनृपे । सहस्रे वर्षाणाम प्रभवतीहि पंचदशधिके ॥ सिने पक्षे पक्षे वृधहितमिदं शास्त्रमनघम् ॥'

अर्थात् विक्रमादित्य स्वर्गाला गेल्यानंतर हाणजे विक्रमसंवत् १०५० (इ.स.वी सन ९९४) च्या पौष जेष्ठ पक्षासोळा या राजा पृथ्वीवर गत्य करीत असतांना त्या पांढर शास्त्राच्या ज्ञानां लोकांकडिना म' लिहिला सुभाषित ग्निसंदोह त्यांनी मुंजरानाचा राज्यानी उज्जयनी एथेच समाप्त केला. मुंजरानानंतर त्यांचे पुतण महाराजा भोजरा यांना विक्रमसंवत् १०७८ मध्ये मालव्यांतल धामनगरी पर्थें गत्याभिप्रेत आला. भोजराजाला तत्कालीन जनता कल्काल चक्रार्थी या नाशाला प्रोधि असे. याकडून अमितगति कवि हे दहाव्या शतकाच्या उत्तरार्धात म्हणजे अकराव्या शतकाच्या पूर्वार्धात होऊन गेले हे स्पष्टपण मिळते. या कवींनीच सवताशी लब्ध असणारा विक्रमशब्द हा विक्रमादित्यनृप असा अर्थाचा आहे. असे प्रथम निःसंदिग्धपण लिहिले. मुंजरानाचा पदगी जा अनेक कविराज व जे धर्मग्रंथकार होऊन गेले त्या सर्वांत अमितगति, धनजय व धनपाल यांना अग्रेसरत्वाचा मान होता असे दिसते.

जैनइतिहासशोधक पंडित नाथूराम प्रेमजी यांनी ज्ञानार्णवात शुभचंद्राचार्यांचे चरित्र दिले आहे. त्यांत ते म्हणतातः—“ विश्वभूषण आचार्यकृत भक्तामचरित्राच्या भूमिकेवरून समजते की मनुहरी, भोज, शुभचंद्र व मुंज हे समकालिन होऊन गेले. तसेच मानुसंग वररुचि व धनंजय हे शुभचंद्रांचे वेळीच होऊन गेले ” यावरून दहाव्या व अकराव्या शतकांत अमितगति,सूरिसारख्या अगुलविद्यावाचस्पति अशा अनेक कविराजांची व त्यांचा योग्य असा गुणगौरव कणाच्या राजाधिराजांची परंपरा होऊन गेल्यामुळे ते वाङ्मयीन युग भरतखंडांत सुवर्णाक्षरांनी

लिहिण्यास योग्य असेंच होऊन असें म्हणावं लागेल. या आचार्यांचा विश्वविद्यालयांतून नेमण्यास योग्य असा सुभाषितरत्नसंदोह हा ग्रंथ कोण-याहि पंथाच्या व धर्माच्या अनुयायांना आपल्याच धर्मसंस्थापकांना लिहिला असला पाहिजे इतकी आपुलकी वाटावयास लावील असा चित्ताकर्षक व सर्वांगसुंदर आहे. या संदीहांत ९२२ संस्कृत श्लोक असून हिंदी व मराठी भाषेत त्याच्या अनेक आवृत्त्या निघाल्या आहेत. जर्मन भाषेतही याचा अनुवाद मि. आर्. स्मिट व हर्टेल (Schmidt and Hertel) साडेवांनी केला आहे. यांतील सुभाषितें प्रभावी दिलखेचक आहेत.

अमितगति आचार्यांची गुरुपरंपरा पुढीलप्रमाणें दिसून येते. हे माथुर संघांतील वीरसेन आचार्यांच्या परंपरेताल होत.

१ वीरसेन २ देवसेन ३ नेमिषेण ४ माधवसेन ५ अमितगति (चरित्रनायक) प्रा. घेलणकृत जिनरत्नकोषांतही सुभाषितरत्नसंदोहासंबंधी महत्वाचे उल्लेख आढळतात (पान ४४६)

२ धर्मपरीक्षा:-यानंतर अत्यंत महत्वाचा परीक्षणपद्धति शिकविणारा यांचा अमूल्य ग्रंथ दणजे धर्मपरीक्षा होय. याची रचना विक्रमसंवत् १०७० मध्ये झाली. अन्यधर्मांत लक्ष्मणलक्ष्मी दाम्पत्यविताना केलेला हृदयस्पर्शी, तात्त्विक विनोद, मार्भिक कोट्या, यथार्थ दृष्टांत आणि युक्ति व तर्क यालाच प्राधान्य देऊन केलेले विवेचन धार्मिक व नास्तिक वाद्यांनाही पटून हा ग्रंथ गिरीधारी वाटतो

३ योगसार:-हा आचार्यांचा तृतीय महान्कृति होय. परमात्मपदप्राप्तीसाठीं मुमुक्षूंनी या ग्रंथाचें मनन केल्यास आत्मस्वरूपाची यथार्थ जाणीव होईल. योगमार्गावर झगझगीत प्रकाश पाडणारा हा अत्युत्कृष्ट प्रदीप आहे.

४ पंचसार:- वि. सं. १०३० मध्ये याची रचना झाली आहे. हा ग्रंथ गद्य व पद्यमय आहे. गोमटसार या प्राकृत ग्रंथाची ही जवळ जवळ संस्कृत रचनाच होय.

५ श्रावकाचार:- हा ग्रंथ उपासकाचार या नांवानेही प्रसिद्ध आहे. आचार्यांच्या आदर्श व पवित्र अशा आचारविचारामुळे हा ग्रंथ अतर्बाह्य सुंदर झाला आहे.

याशिवाय भावनादाप्रशस्ति, चंद्रप्रशस्ति व बृहत्सामायिकपाठ वर्गेरे

ग्रय लिहिले आहेत. याच सामायिक पाठाचे आम्ही भाषांतर केले आहे. या सामायिक पाठाचे मनन जैनसमाज सदैव करीत आहेच, पण यापुढे प्रा. गोडवासारख्या आंतरराष्ट्रीय कर्तव्या चिकित्सक साहित्यिकांनी या पाठाचे मर्याद व श्रेष्ठ अर्जून समाजालाही पटवून दिले आहे. त्यांच्या सदिच्छेला मान देऊन सर्वांनीच या पाठांत दिलेल्या संदेशाप्रमाणे वर्तन केल्यास जगाचे स्वर्णवर्ष कल्याण होईल. शिवशुक्ल, सनता, स्वातंत्र्य, आणि मानवता बगैरे सर्व त्यांतच सांठविलेली आहेत. परमयोगी अमृतगति आचार्यांच्या संदेशांत प्रस्तुत सारखा माध्युष्टे व तर्जानन होणारे माणस ज्याकाड थांबविण्याचे प्रभाव सामर्थ्य आहे. याबद्दल नोवालाही राजा पाठ्याचे कारण नाही.

इतर जैनाचार्यांप्रमाणेच या आचार्यांच्या मातापि याचा कुलाचा किंवा गृहस्थजीवनाचा नामनिर्देशही यांच्या किंवा त्यांच्या आचार्यांच्या ग्रंथांतही काही उल्लेख आढळत नाही. लौकिक जीवनाचा अनुल्लेख करण्यांत प्रसिद्धि-पराङ्मुखता तर प्रामुख्याने हाटोमनास येते, ज्ञानमय जीवन हेंच त्यांचे उज्ज्वल भव्य, 'नर्तन वाद्या' प्राप्त नाही अर्जुनिय हाटणें हास त्याची दैनंदिन किम्वदंती, आत्मज्ञान करत, किंवा स्वतः परमात्मप्राप्तीं वलीन होऊन आत्मानंदांत ज्ञानांदांत जन्म होऊन अणु हीच त्यांची जी नटपट्टी. वातगम वृत्तीने अपूर्ण प्राणमायाशी मैत्रीभाव उभा* रजव्यागाजलेल्याचे दुःखमय जीवन मुखा करणाकारिता वयाय वृत्त उदणें हच आतर्गिक उत्कट भावना जैनमूर्तीच्या जाया चाम्प्यांत स्वप्न प्रतीत होत असे.

शेवटी या अनधर्मी विगव आचार्यांच्या सुभाषित ग्नसंदोहातील गोड असे उपदेशासूत मुमुक्षुपदं नम्रपणे पथे सावर के. या शिक्षनाय आमच्याने गजबत नाही.

जतन विषयसंग ज्ञानसंग दुस्स्वप्न ।

अमृतगतिनिवास येन नित्ये लभस्वंग ॥

अर्थात:-होदयाच्या विषयाचा त्याग करून ज्ञानांदांत लपलीन हो; हाणजे कालांतराने सर्वज्ञत्व येऊन-ज्ञान होऊन दुखा आवनागा असं मोक्ष-धाम प्राप्त होईल; किंवा चतुर्गति अनंत कालपर्यंत भ्रमण करणाचे कायमच टकून, अमृतगति आचार्यांनी जे स्थान प्राप्त करून घेतले तेच पद-निर्वाण-तुलाहि लाभेल. सामायिक-पाठांतील हाच दिव्य व महनीय संदेश होय.

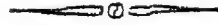
सामायिक-पाठ.

विधीसह-सार्थ

भाषांतरकार

साहित्यचंद्र रावजी नेमचंद शहा, सोलापूर

प्रकाशक

आ. भा. मगदूम,

संपादक, श्रीवीरग्रंथमाला, सांगली.

मुद्रणस्थळः—

श्री मुद्रणालय, सांगली.

द्वितीयावृत्ति]

सन १९४५.

[किंमत ४ आणे

प्रस्तावना.

प्रत्येक प्राणिमात्राची सगळी लक्षणे दुःखासाठी चालली आहे. सर्वांना सुख पाहिजे, हेंच सर्वांचे ध्येय आहे. आपणांला दुःख व्हावें अशी कोणीही इच्छा करीत नाही. दुःखासाठी कोणाचे नवस नसतात, अहोरात्र सुखाचीच भवपट्ट चालली असतांना दुःखाची प्राप्ती का ? जेथे सुख आहे तेथे तें न शोधितां मलत्याच जागी जीव सुखाचा शोध करतो, हेंच दुःखाचें कारण होय.

संसार जीवाला जेव्हां व शाश्वत सुख फक्त मोक्ष प्राप्तीपासूनच प्राप्त होतं, ही गोष्ट निर्विवाद आहे. मोक्षप्राप्ती होण्यास परिणाम शुद्ध असण्याची आवश्यकता आहे. जेव्हां एकाच प्राणी राग द्वेषादि षड्वि-
रक्ता स्वाधीन न होता, आपले कर्माय मंद करून आत्मचिंतन करण्याचा प्रयत्न करू लागतो तेव्हा त्याचे परिणाम शुद्ध होण्यास प्रारंभ झाला असा लक्ष पाहिजे. जैनागमात परिणाम शुद्धीस अत्यंत महत्त्व दिले आहे. त्रिनाचार्यांनी परिणामाचे श्रेष्ठ ठिकठिकाणी प्रतिपादन केलें आहे. भगवद्गजमठनाचार्य आपल्या सर्वश्रेष्ठ महापुराण ग्रंथांत म्हणतात—

कारणं परिणामः स्वच्छंदेने पुण्यपापयोः ॥

जगजे पुण्य व पाप यांच्या बुध्दाला कारण चित्ताचे शुभाशुभ परि-
णाम होत. भगवजिनसेनाचार्यांचे सच्छिष्य गुणभद्राचार्य यांनीही आपल्या
सात्मानुपासन ग्रंथात लटले आहे—

परिणाममेव कारणमातु स्वच्छ पुण्यपापयोः प्रज्ञाः ।

तस्मात् पापापचयः पुण्योपचयश्च सुविधेयः ॥ २३

अर्थ—पुण्य व पाप यांचे कारण परिणाम आहेत. याकरितां पापांचा
नाश व पुण्यांचा संलय करणेंच योग्य आहे.

यावरून परिणामाचें श्रेष्ठत्व कोणाच्याही सहज ध्यानांत येईल.
आपल्याच समक्षपरिणाम होय. प्रत्येक प्राणिमात्राचें सामाविक कारणें

अत्यंत आवश्यक आहे. सामायिक केल्याने हृदय नेहमी शुद्ध, उदात्त व पात्सल्ययुक्त होते. अत्यंत प्राचीन कालीं आदितीर्थंकर ऋषभदेव यांनी किंवा सुमारे अडीच हजार वर्षांपूर्वी मगधान् महावीर यांनी ही जी सामायिक क्रिया आपल्या दिव्य वाणीतून निरूपिली ती केवळ आम्हां जैनांक-
रितांच नाही, तर बा जगातील संपूर्ण प्राणिमात्राकरितां निरूपण केलो आहे, आणि हाणूनच आम्हां प्रत्येकींनी सामायिक करणे आवश्यक आहे. आमच्या समाजांतले कुपमंडुक वृत्तीच्या कांहीं अप्रचुद्ध लोकांनी जैन-धर्मातील किंवा झालून ठेवून जैनधर्माचे आजपर्यंत अपरिमित नुकसान केलें आहे. वस्तुतः जैनधर्म हा प्राणिमाद्यांचा धर्म आहे. जैनधर्मातील उदात्त वस्तें विश्वातील संपूर्ण प्राणिमात्रांना उद्देशून निरूपिली असल्यामुळे त्यांसच विश्वधर्म झणतां येतील.

जीवाची व्याख्या श्रोमन्दहाकलंकांनी अशी केली आहे—

यो विश्वं वेद वेद्यं जननजलनिधेर्मगिनः पारदृश्या ।

पैर्वापर्यायिरुद्धं वचनमनुपमं निष्कलंकं यदीयम् ॥

तं वन्दे साधुवन्द्य सकलगुणभिधिं धस्तदोषरिपन्नम् ।

तुद्धं वा वर्धमानं शतप्लवित्तं पदार्थं वा शिवं वा ॥

सुमारुपी रागराज्या गलीकडे ज्याची दृष्टी पोहोचते, ज्यांची मने परंपर अविरुद्ध, अनुपम व निर्वोप आहेत, जो गुणनिधान, साधूंनाही तथ व आउरा दोतांना जिंकलेला आहे, असा जो महात्मा त्याला मांझा नमस्कार असो, मग तो तुद्ध असो, वर्धमान असो, विष्णु असो किंवा शंकर असो. त्याचप्रमाणे पट्टदर्शनस्मुचयकार हरिभद्रगुपी हेही असेंच झणतात—

गमे श्रान्ता महावीरो न द्वेषाः कपिलादिपु ।

युक्तिमद्वचनं यस्य तस्य कार्यः पुरिग्रहः ॥

हाणजे—महावीर कांहीं माझा वंधु नाही किंवा कपिलादिक हेही कोणा माझे शत्रु नाहीत, युक्तिवादाला धरून ज्यांचे वचन आहे त्यांची बाजू मला मान्य आहे.

यावरून जैनधर्माचे विश्वव्यापित्व अथवा विश्वबंधुत्व कोणाच्याही सहज ध्यानी येईल.

अशा उदात्त तत्वांचा व एकेकाळीं भूमंडळावर चोहोंकडे व्यापलेला जैनधर्म ! पण त्याची स्थिति आज अनुकंपनीय झाली आहे. 'आत्मैव ह्यात्मनो बंधुरात्मैव रिपुरात्मनः' या गीता उक्तीप्रमाणे आमचे आह्मीच लोका काण्ण आहोत. त्याकरितां संकुचित व आत्मविघातक दृष्टी टाकून विश्वव्यापी व उदात्त दृष्टी धरली पाहिजे. स्याद्वादवारिधी पं. गोपालदासजींनी, कटल्याप्रमाणे आमचा धर्म हा विशिष्ट जातीचा वा पंथाचा नसून संपूर्ण प्राणिमात्रांचा आहे व याप्रमाणे आपली उदात्त भावना बनण्यासाठीं आपण सर्वांनीं सामायिक करणें दृष्ट आहे. ही क्रिया कोणत्याही धर्माच्या लोकांनीं आचरली तरी सर्व मानव गृष्टात समता, बंधुभाव, वात्सल्य, दया इत्यादि श्रेष्ठ विकार जागृत होऊन सर्व प्राणिमात्रांचे कीटकत्वाण होईल.

या पुस्तकातील पहिला पाठ भगवान् अमृतगति आचार्यांचा आहे. याचे मराठी भाषांतर व्र. शीतलप्रसादजी यांनीं केलेल्या हिंदी भाषांतराच्या साहाय्येनें केले आहे. दुसरा पाठ स्याद्वादभूषण पं. कल्याण भरसापा निदेश यांच्या किर्यामजरी ग्रंथातून घेतला आहे.

या पाठाचे चित्रवन कल्याणपासून प्राणिमात्रांच्या हृदयाला चिरकाल शांति व शाश्वत सौख्य प्राप्ती होईल. म्हणून प्रत्येकांनीं याचा अभ्यास करावा. अशी मद्र विनंती करतो.

हे पुस्तक वाचून व तपासून काहीं उपयुक्त सूचना केल्याबद्दल श्री. ता. ने. पागळ, श्री. जीवराज गौतमचंद दोशी व श्री. रावजी सग्याराम दोशा यांचे व प्राकाशक श्री. सत्याराम कुंभचंद यांचे आभार मानून ही प्रस्तावना पुरी करतो.

श्रीवीर निर्वाण संवत् २४३० }
सन १९१२ इ. }

रावजी नमचंद शहा सोलापूर

सामायिक व तें करण्याचा विधि.

श्रावकांची जी वारा व्रतें सांगितली आहेत त्यांत शिक्षाप्रतामध्ये सामायिक सांगितलें आहे. सामायिक शब्दाची उत्पत्ति अशी आहे. सम-एकरूप होऊन अयः-स्वरूपामध्ये गमन, समाय, समाय हेंच ज्याचें प्रयोजन तें सामायिक. एकरूप होऊन स्वरूपामध्ये मिळून जाणें याला समय क्षण-तात, व समय हेंच ज्याचें प्रयोजन त्याला सामायिक क्षणतात. सकाळ, मध्याकाळ व मध्यान्ह या तीनही काळीं अमुक वेळपर्यंत नसण्याची प्रतिज्ञा करून तितका वेळ एकांत ठिकाणी, निरुपद्रव स्थळी, एकाप्रतेनें व प्रसन्न चित्तानें विश्रुंतील संपूर्ण प्राणिमात्रांवरील रागद्वेषादि विकार सोडून समता भावना धरणें व सार्विक, शुद्ध व पवित्र विचार मनांत आणून सर्वज्ञ प्रभूच्या गुणांचे चिंतवन करणें, धर्मध्यानांत चित्त लावणें, यासाठी जैनधर्मीय परिभाषिक शब्दांत 'सामायिक' क्षणतात.

ज्याप्रमाणें सुनीना नित्य त्रिकाल सामायिक करण्याची जरूरी आहे त्याप्रमाणें अगारी (गृहस्थी) श्रावकांनाही नित्य सामायिकाची जरूरी आहे. तृतीय प्रतिमाधारी श्रावकांना नित्य त्रिकाल जवण्य दोन घटका प्रत्येक वेळी सामायिक करणें योग्य आहे. सामायिकाचा मध्यम काल ४ घटका व उत्कृष्ट ६ घटका आहे. तृतीय प्रतिमाधारी श्रावकांच्या मालव्या श्रेणीतील श्रावकांना शक्तिसुसार अथवा इच्छेनुसार सामायिकाचा अभ्यास करता येतो. अशा अभ्यासू श्रावकांना कमीत कमी एकवेळां सामायिक केलें तरी चारुते. त्याला वेळ काळाचे फागसे बंधन नाही.

श्रावकांची जी पट्कसे सांगितली आहेत त्यामध्ये तप करणें हें सामायिकाच्या आधीन आहे. अर्थात् तप हें सामायिकानें शब्दत अस-ल्यामुळे श्रावकांनी सामायिक जरूर केलें पाहिजे. भगवान् समंतभद्राचार्यांनी सामायिक करणाऱ्या माणसाची योग्यता त्यावेळीं यतीसारखी असते, असें झटलें आहे.—

सामायिके सारंभाः परिग्रहा नैव संति संवेपि ।

चेलोपस्टष्टमुनिरिव गृही तदा जाति प्रातिभावम् ॥ १०२ ॥

(रत्नकरंड आवकाचार)

अर्थ-सामायिकाच्यावेळीं गृहस्थाला सर्व परिग्रह आणि आरंभ वर्ज्य असतात. त्यामुळे तो त्यावेळीं वस्थानें गुंडाळलेल्या मुनीसारखा यति-पणाळा प्रात होतो. अर्थात् मुनीपेक्षा वस्त्राच काय ते घाला जास्तोचें व्हाते.

जेथे डास मच्छादिपांखास घास होत नाही, थंडी उणतेची वाधा नाही, स्त्रियांचे अथवा नपुंसकांचे येणे जाणे नाही, कोणत्याही प्रकारचा गोंगाट नाही, अशा एकांत स्थळीं शुद्ध (न्दासीने) वस्त्र नेसून बसावे. अशा प्रकारचे स्थळ झटले म्हणजे भिनजदिर, वन, वाग किंवा घरांतील एकादा एकांत प्रदेश होय. प्रातःकालचा वेळ सर्वांत उत्तम होय. सकाळीं उठतांच आवश्यक जर श्रोमभोगांनीं अगुळ नसेल तर प्रातःविधी आनीपून हात धाय घुबून, वस्त्र अगुळ अथवा वस्त्र नसलेल्या तृणागनावर, दर्भानावर किंवा चटईवर बसून सामायिक करावे. प्रथम पूर्वैकंड किंवा उत्तरेकंड तोंड करून उभे रहावे. दोन्ही हात मगळ मोन्ळे गोडून एकांच्या पुढील भागांत चार वेगळे उंठार ठेवावे, फेस मोन्ळे आपल्यास बाधून तीन नागिकाग्रावर टाटी ठेवावी. आणि जोपर्यंत सा सामायिक क्रिया करान तोपर्यंत किंवा अमूल वेळपर्यंत मला अन्यस्थान परितः पच पातळे जांना घात टाई, अर्थात् प्रतिष्ठा करावी. नंतर नऊ किंवा तीन वेळा नागकाग्रावर णमोस्वर मंत्र झणून साष्टांग नमस्कार करावा. पुनः उभे राहून ४ किंवा ३ वेळा पमोस्कार मंत्र म्हणून पूर्व किंवा उत्तर दिशेन दोन्ही हात जोडून तीन आवर्त व एक शिरोनति करावी. (जोडलेले दोन्ही हात डाव्या बाजूकडून उजवाकडे फिरविणे घाला आवर्त म्हणतात. व उभ्यानेच आपल मस्तक जोडलेल्या हातावर ठेऊन नमन करणे घाला शिरोनति म्हणतात.) मी मन वचन कायेनें या दिशेकडाल समस्त सिद्ध क्षेत्र, अतिशय क्षेत्रे व कृत्रिम अकृत्रि जिनमादिरे बांना नमस्कार करतो. असा वरील दोन्ही क्रियाचा हेतु आहे. पूर्व किंवा उत्तर दिशेकडे असं केल्यानंतर त्या दिशेच्याच उजव्या बाजूस उभ्यानेच वळावे, आणि पूर्वाप्रमाणेच नऊ किंवा तीन वेळा णमोस्कार मंत्राचा उच्चार करून तीन आवर्त व एक शिरोनति याप्रमाणे चारी दिशेस करावे.

याप्रमाणे चारी दिशेकडे शिरोनिबि झाल्यानंतर पूर्वी जिंकडे वॉड झेल त्याच दिशेकडे वॉड करून पन्नासून घालून बसवें. मांडीवर हात्वा हातावर उजव्या हाताचा वळवा ठेवावा, नंतर शांत चित्तानें व प्रसन्न मन करून, ज्याचा अर्थ आपल्याला समजतो असा संस्कृत-किंवा हिंदी पाठ स्वप्नेषणानें हळूहळू म्हणावा. अथवा समोर चौरंगावर पुस्तक ठेऊन पाहून म्हणावा. नंतर णमोकार मंत्राच्या एका मालेचा तरी कमीत कमी जप करावा. अर्थात् १०८ जप करावेंत. सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान, सम्यक्चरित्र यांच्या प्रमरणार्थ आपणखो तीन वेळां तो मंत्र म्हणावा. इतकें झाल्या-नंतर शांतपणानें द्वादश अनुप्रेक्षांचें अथवा पौंडशकारण भावनांचे किंवा अंगारगुणधर्म, पिंडस्थिति ध्यान किंवा आत्म्याचें चिंतवन करावें. ध्यान संस्थानंतर पुन्हां उभें राहून कार्यात्सर्ग करावा व पुढील आणि आत्मा हे भिन्न आहेत असा विचार करून कमीत कमी नऊ वेळां णमो-कार मंत्र म्हणून पठित्याप्रमाणेच साष्टांग दंडवत घालावा. याप्रमाणें सामायिकाचा विधी आहे.

सामायिकासाठीं १ योग्य क्षेत्र २ योग्य काल ३ योग्य आसन ४ योग्य निमण ५ मनःशुद्धि ६ वचनशुद्धि ७ कायशुद्धि या सात गोष्टींची अंत्यंत आवश्यकता आहे. कारण यांच्याशिवाय मनुष्याचे परिणाम निर्मल व निःशाल राहू शकत नाहींत. सामायिक करणाऱ्यानें काय चिंतवन करावयाचें यमपट्ट समंत भद्राचार्यांनीं असें म्हटलें आहे—

अनारण्यमशुभमनित्यं दुःखमनात्मानमावसाभिभवम् ।

सोऽपुस्तद्विपरीतात्मेति ध्यायन्तु सामायिके ॥ १०४

भावार्थ—सामायिकाच्या वेळीं असे चिंतवन करा नाहीं, जेथे कोणी अरण्य नाहीं आणि पापरूपी, अणभंगुर, नाशवंत, दुःखदायक, आत्मस्वरूप-हित अशा संसारांत मी पडलों आहे. आणि मोक्ष जें आहे तें याच्या वृद्ध स्वरूपाचें आहे. इ.

असो, सामायिक झाल्यानंतर रात्री किंवा दिवसा सामायिकाच्या वेळे-ला जे दोन पडले अवतीळ त्यांचे भालोचन करून किंवा पश्चाताप करून याचदल दंड ध्यावा.

॥ श्रीवीतराग प्रबन्ध ॥

सामायिक-पाठ.

(श्री अमितगति आचार्य कृत)

सत्त्वेषु मैत्री, गुणिषु प्रमोदं, छिद्रेषु जीवेषु कृपापरत्वम् ।

माध्यस्थ्यभावं विपरीतवृत्तौ, सदा ममात्मा विदधातु देव ॥ १ ॥

। गार्थ-हे जिनदेव ! माझ्या आत्म्यामध्ये कोणत्याही वेळी खोटे परिणाम उत्पन्न न होवोत अशी माझी इच्छा आहे. वाईटे परिणाम नाहीसे होऊन जगांतील सर्व प्राणीमाणांचे कल्याण व्हावे, असे माझे परिणाम होवोत. एका मित्राचा दुसऱ्या मित्राशी ज्याप्रकारचा संबंध असतो बऱ्याच प्रकारचा संबंध सर्व प्राणिमात्रांशी राहो, अशी माझी इच्छा आहे. कारण सर्व जीव निश्चयाने विचार केला असतां माझ्या आत्म्यासारखेच आहेत. प्रत्येक जीव चैतन्यगुणधारी असल्यामुळे जाति अपेक्षेने एकच आहेत. म्हणून त्यांच्याशी मैत्रीभाव राहो. तसेच जे पुरुष गुणवान आहेत, अर्थात् जे सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चरित्र इत्यादि गुणांनी विभूषित आहेत, अथवा जे रत्नत्रयमार्गाच्या प्राप्तीमध्ये आपले गुण वाढवीत आहेत, अशा श्रेष्ठ पुरुषांविषयी माझ्या मनांत प्रमोद अर्थात् हर्षरूपी परिणाम उत्पन्न होवोत. पतिव्रता स्त्रीला आपल्या पतीला पाहून ज्याप्रमाणे आनंद होतो त्याचप्रमाणे मला गुणी जनांना पाहून आनंद होवो. कारण 'गुणाः पूजास्थानं गुणिषु न च लिंगान्धवयः' अर्थात् जगांत गुणांचीच पूजा अथवा महत्त्व दिसून येते. कारण आत्मा आपले अथवा दुसऱ्यांचे कल्याण गुणांनीच करू शकतो. म्हणूनच गुणी जनांबद्दल माझा आदर वृद्धिगत होवो. हे प्रभो ! या संसारामध्ये शारीरिक अथवा मानसिक दुःखांनी जे जीव पीडित झाले आहेत, ज्यांना रोग, शोक, धुषा, तृषा आदि विकार झाले आहेत, त्या जीवांविषयी माझ्या अंतःकरणांत बराभाव उत्पन्न होवो. त्या दुःखी जीवांचे दुःख शक्य तेवढे कमी करण्याचे सद्विविचार माझ्यामध्ये दड होवोत.

माणि ज्या जीवांचा विरुद्ध वर्तन करणें हाच धर्म आहे, ज्यांचा स्वभाव वेरोधी बनला आहे, अर्थात् जे मिथ्यात्वी व अधर्मी आहेत, अथवा जे माझा अविनय किंवा द्वेष करताना, अशा जीवांबद्दल मी माध्यस्थभाव रावा. म्हणजे मी त्यांच्याशी वैरही करूं नये, व द्वेषही करूं नये, अशी माझी इच्छा आहे. कारण आपल्या स्वतःचे परिणाम खराब करून व्यर्थ आप बांधून घेणे हें माझ्यासारख्या समजसाला योग्य नव्हें.

शरीरितः कर्तुमननशक्ति विभिन्नमात्मानमपास्तदोषम् ।

जितेन्द्रकोशादिव खङ्गयष्टिं तव प्रसादेन ममास्तु शक्तिः ॥ २ ॥

हे भगवन् ! ज्याप्रमाणें भयान्तर तळवार बांदेर काढतांत त्याप्रमाणें मज्या धा याची संवध ठेवल्याच्या कार्माणि, तैजस व ह्या स्थूल औदारिक आत्म्या आत्म्यापासून वेगळे करण्याचे सामर्थ्य माझ्या आत्म्यामध्ये तुझ्या हृपेने उत्पन्न होणे कारण माझा आत्मा निश्चयाने अनंतशक्तिधार, संपूर्ण गौरवित, निर्दोष, बीजगम व गजव आहे ज्याप्रमाणें कागडाचे पान जळापासून वेगळे करतात अशा पाण्याब पडलेले तेल पाण्यापासून वेगळे असते त्याप्रमाणे जरा माझा दा मा या रूपा व स्थूल शरीरामध्ये तैलावळेला आहे, त्याचि तो मज्जासंगतन समजरी मिळ आहे.

तुं जे मुंज वैशिष्टि वंशुर्गे, श्रीगे विद्योग भवने वने वा ।

निद्रा जेसम तंशुः समं सगे भेदु सद्रूपि नाथ ॥ ३ ॥

हे ज्ञान ! श्री मग व भगवता मोडून देऊन, माझे मन नेहमी सुखा-
ला घालो ना तुझ्याला देणे, अद्रुत्या अथवा मित्रांच्या समूहांत
भागे, वर्णित अथवा कनात कोणी मगोव मोडून समतात्प राहो.

मुनीं श्रीनाथि कलिलानि, स्थिगे निपानाथि चिंतनाथि ।

पार्श्वे त्वदिशो क्षम निद्रा सदा, तमे धुतानां हृदि दीपकावैव ॥ ४ ॥

हे मुनी ! अथाकाचा राज करणाऱ्या दीपकाप्रमाणें तुजें चरण-
भरल माझ्या हृदयात मदासर्वदा स्थिर होवोत जणू काय माझ्या अंतःकर-
णांत ते लीन झाले आहेत अथवा कलिल झाले आहेत अथवा चित्राप्रमाणें

प्रतिविंबित शाले आहेत, अशाप्रकारे वास करोत. अर्थात् माझे र
तुझ्या चरणीं सर्वदा लीन होवी.

एकेंद्रियाया यदि देव ! देहिनः प्रमादतः संचरता इतस्ततः ।

क्षता विभिन्ना भिलिता निपीडितास्तदस्तु मिथ्या दुरुल्लिप्तं तदा ॥६॥

हे जिनेश ! इकडे तिकडे प्रमादपूर्वक चालत असतां माझ्यांकडून
जर एकेंद्रियादिक प्राण्यांचा नाश झाला असेल अथवा त्यांचे तुकडे केले
गेले असतील अथवा त्यांना दुसऱ्या कशामध्ये मिसळले असेल किंवा त्यांना
मी पीडा केली असेल तर ते माझे सारं दुष्कृत्य मिथ्या होवो.

विमुक्ति मार्गं प्रतिकूलवर्तिता. मया कृपायाक्षयशेन दुर्धिया ।

चारित्र्यदुर्ध्वेयदकारि लोपनं. तदस्तु मिथ्या मम दुष्कृतं प्रभो ॥६॥

हे प्रभो ! मी दुर्बुद्ध आहे. मोक्षमार्गाच्या विरुद्ध चालणारा आहे.
मी क्रोध, मान, माया व लोभ या चार कृपायांच्या व पांच इंद्रियांच्या
स्वाधीन होऊन जर आपले निर्मल चारित्र्य मळान केले असेल तर ते माझे
सारं दुष्कृत्य मिथ्या होवो.

विनिदनालोचनगर्हणैरहं मनोवचःकायकषाय निमित्तम् ।

निहन्मि पापं भवदुःस्वकारणं निपदिपं मंत्रगुणैरिव शिखम् ॥ ७ ॥

ज्याप्रमाणे दैत्य मंत्रसामर्थ्याने रामास विष नाटायें करितो, त्याप्रमाणे
मन, वचन, काय व कषाय याच्या द्वारे मत्सारदुःखाच्या कारणाने तू असे
जे पाप मी केले असेल, ते मी आपला निश. आलोचना व गर्हा करून
नाहीसं कर्ता.

अतिक्रम यद्विमतेर्व्यतिक्रमं जिनातिचारं सुचरिद्रूपमणः ।

व्याधमनाच्चास्मदि प्रमादनाय प्रतिक्रमं तस्य करोमि शुद्धये ॥ ८ ॥

हे जिनदेव ! विकारबुद्धीने अथवा प्रमादामुळे आपल्या उत्कृष्ट चारि-
त्र्यामध्ये जर अतिक्रम, व्यतिक्रम, अतिचार अथवा अनाचार आदि दोष
मला लागले असतील, तर त्यांच्या शुद्धीकरितां मी प्रतिक्रमण कर्ता,
अर्थात् पश्चात्ताप करतो.

क्षतिं मनःशुद्धे विधेरतिक्रमं, व्यतिक्रमं शीलव्रतेर्विलंघनम् ।

प्रभोऽतिचार विषयेषु वर्तनं, वदन्त्यनाचारमिहातिसक्तताम् ॥ ९ ॥

हे प्रभो ! आचार्य सांगतात की मनःशुद्धिमध्ये क्षति होजे क्षणजे मनांमध्ये विकारभाव उत्पन्न होजे यांस अतिक्रमण क्षणतात. शीलव्रताचे अर्थान् व्रतचर्येचे उल्लंघन करणे यांस अतिक्रम म्हणावे. विषयाकडे प्रवृत्त होजे यांस अतिचार म्हणतात. आणि विषयाच्या ठिकाणी अत्यंत आसक्त होजे यांस अनाचार म्हणतात

यदर्थमात्रापदवाक्यहीनं मया प्रमादाद्यादि किंचनोक्तम् ।

तन्मे क्षमित्वा विदधातु देवि । सरस्वती केवलबोधलब्धीम् ॥ १० ॥

हे सरस्वतीदेवी ! जर मी प्रमादामुळे अर्थ, मात्रा, पद व वाक्य, यांना सोडून कांही कमोजास्त वाक्ये उच्चारली असतील तर मला क्षमा व्हावी. आणि मला केवलज्ञानाची प्राप्ती व्हावी.

बोधिः समाधिः परिणामशुद्धिः स्वतोपन्यसिद्धिः शिवसौख्यासिद्धिः ।

चिन्तामणि चिंतित वस्तुदाने. त्वां वंद्यमानस्व ममास्तु देवि ! ॥ ११ ॥

हे देवी ! इच्छित वस्तु देण्यामध्ये तू चिन्तामणि रत्नासारखी आहेस. माझा तुला नमस्कार असो. तुझ्या कृपेनेच मला रत्नत्रयाचे ज्ञान, आत्म-
लीनस्वरूप समाधि, परिणामांची शुद्धता, आत्मस्वरूपाची प्राप्ती व मोक्षमुक्तीची प्राप्ती होई.

यः स्मर्यते सर्वमुनीद्रवृन्दैः, यः स्तूयते सर्वनरामेन्दैः ।

यो गीयते वेदपुराणशास्त्रैः, स देवदेवो हृदये समास्ताम् ॥ १२ ॥

ज्या प्रमाण्याचे. सर्व मुनिवर्गांचा सगूढ स्मरण करतो, ज्याची सर्व चक्रवर्ति व इंद्र स्तुति करतात, तसेच ज्याला महिमा द्वादशांगरूप वेद, महापुराण व शास्त्र यांमध्ये गाहला आहे, तो देवाधिदेव माझ्या हृदया-
मध्ये येऊन विराजमान होतो.

यो दर्शनज्ञानमुण्यस्वभावः स भस्तसंसारदिकार दायः ।

समाधि गम्यः परमान्मंडलः, स देवदेवो हृदये समास्ताम् ॥ १३ ॥

जो अनंतदर्शन, अनेतज्ञान व अनंतमुखरूप स्वभावधारी आहे, जो या संसारातील समस्त विकारापासून वेगळा आहे, व जो अभेद रत्नचक्रस्वरूप, निर्विकल्पसमाधि (निश्चल ध्यान) मात्वायोगानेच अनुभव करण्यास योग्य आहे, तसेच ज्याला परमात्मा अर्थात् उच्चैष्ठ आत्मा म्हणतात, तो देवाधिदेव माझ्या ध्येयःकरणांमध्ये येऊन विराजमान होवो,

निपूदते यो भवतु खजालं निरीक्षते यो जगदन्तरालम् ।

योऽन्तर्गतो योगी नरीक्षणीयः, स देवदेवो हृदये ममस्ताम् ॥१४॥

जो संजगांतोळ दुःखदुःखांचा नाश करतो, जो या जगांतोळ सर्व वस्तूंना पहातो, व जो अंतर्गत (आत्म्यामध्ये वास करणारा) असून योगी-जनांनाच पारंगत्यायोग्य आहे, तो देवाधिदेव माझ्या हृदयामध्ये येऊन प्रगट होवो.

विमुक्तिमार्गप्रतिपादको यो, यो जन्ममुत्पद्यस्तदातीतः ।

त्रिलोकलोधी विकर्तोऽकलंकः, स देवदेवो हृदये ममस्ताम् ॥१५॥

जो मोक्षमार्गाचा दाखविणारा आहे, जो जन्ममरणरूपी आपत्तीपासून दूर आहे, अर्थात् ज्याला जन्ममरणरूपी आपत्ती नाहीत, जो तोंडाची काळाला पाहणारा आहे, जो शरीररहित व कलंकरहित आहे, तो देवाधिदेव माझ्या हृदयामध्ये येऊन विराजमान होवो !

कोडीकृताशेषशरीरिदग्गः रागादयो 'अस्य न सन्ति दोषाः ।

निरीन्द्रियो ज्ञानस्योऽनपायः, स देवदेवो हृदये ममस्ताम् ॥१६॥

समस्तप्राण्यांना ज्या रागादिविकायांनी कोडीकृत करून घेतले आहे, अर्थात् वश करून घेतले आहे, ते रागादि दोष ज्याला नाहीत, जो पाच इंद्रिये व मन यांनी रहित आहे, तसेच जो ज्ञानमय व अविनाशी, आहे, तो देवांचा देव माझ्या ध्येयःकरणांत विराजमान होवो.

यो व्यापकां विश्वजनीनवृत्तः, सिद्धो विबुधो धुनकर्मबन्धः ।

ध्यातो धुनति सकलं विकारं, स देवदेवो हृदये ममस्ताम् ॥ १७ ॥

जो संपूर्ण जगांतोळ पदार्थांमध्ये आपल्या ज्ञानाच्या अपेक्षेने व्यापलेला

आहे-अर्थात् ज्याला जगांतील संपूर्ण पदार्थांचे ज्ञान आहे, जो सिद्ध व बुद्ध आहे, ज्याने सर्व कर्मबंधांचा नाश केला, व सर्व भव्य जीव ज्याचे ध्यान करतात, तसेच जो संपूर्ण विकारांना नाहीसे करतो तो देवांचा देव माझ्या अंतःकरणांत विराजमान होवो !

न स्पृश्यते कर्मकलङ्कदोषैः, यो ध्यांतराघैरिव तिग्मरश्मिः ।
निरञ्जनं नित्यमनेकमेकं, तं देवमात्रं शरणं प्रपद्ये ॥ १८ ॥

ज्याप्रमाणे सूर्य किरणांच्या समूहाला अंधकाराच्या समूहाकडून स्पर्श केला जात नाही, त्याप्रमाणे परमात्मा हा कर्मकलंकलुपी दोषांकडून स्पर्श केला जात नाही. जो परमात्मा कर्मरुपी अंजनाने रहित, वस्तू अपेक्षेने नित्य, पयोय अथवा गुणांच्या अपेक्षेने अनेक, व द्रव्य अपेक्षेने एक आहे, त्या आत्मदेवाला मी शरण जातो.

विभासते यत्र मरीचिमाली. न विद्यमाने भुवनावभासि ।
स्वात्मास्थितं बोधमयप्रकाशं, तं देवमात्रं शरणं प्रपद्ये ॥ १९ ॥

ज्याच्यामध्ये लौकिक सूर्याचा अभाव असूनही तीन लोकांना प्रगट करणारा ज्ञानसूर्य प्रकाशमान झाला आहे, व जो ज्ञानरुपी प्रकाशाने व्यापक असूनही आत्म्यामध्ये स्थिर आहे, त्या आत्मदेवाला मी शरण जातो.

विलोक्यमाने सति यत्र विश्वं. विलोक्यते स्पष्टमिदं विविक्तम् ।
शुद्धं शिवं ज्ञानमगाधनंतं, तं देवमात्रं शरणं प्रपद्ये ॥ २० ॥

ज्याच्या ज्ञानांमध्ये विश्वांतील प्रत्येक पदार्थ आपल्या त्रिकालवर्ती अवस्थासहित स्पष्ट दिसतो, जो शुद्ध, कल्याणरूप, शांत व अर्थाद अंत यांनी रहित आहे, त्या आत्म देवाला मी शरण जातो.

येन श्रुता मन्मथमानमूर्च्छा-विषादनिद्राभयशोकचिन्ताः ।
अयाऽनलेनेव तरुप्रपञ्चः, तं देवमात्रं शरणं प्रपद्ये ॥ २१ ॥

ज्याप्रमाणे अग्नी वृक्षसमूहाला भस्म करून टाकतो त्याप्रमाणे ज्या परमात्म्याने काम, मांभ, मूर्च्छा, विषाद, निद्रा, भय, शोक व चिन्ता यांचा नाश केला त्या आत्मदेवाला मी शरण जातो.

न संस्तरोऽद्रमा न तृणं न मेदिनी, विधानतो नो फलको विनिर्मितः
यतो निस्तक्षकपायविद्विषः, नुधीभिरात्मैव सुनिर्मलो मतः ॥२२॥

सामायिक विधीकरितां दगडाच्या, तृणाच्या अथवा पृथ्वीच्या आस-
नाची जरूरी नाही. तसेच लाकडी पाटाचेच आगन असोचें असेही
नाही. ज्याने इंद्रियें व कषायरूप शत्रूंचा नाश केला आहे, त्या आत्म्या-
लाच विद्वानांनी निर्मल मानलेचें आहे. अर्थात् आत्मा हा अत्यंत पवित्र
व निर्मल असल्यामुळे आत्मचित्त्वन करीत असताना त्याला आसनाची
आवश्यकता नाही.

न संस्तरो भद्र ! समाधिसाधन, न लोक्तपूजा न च संघमेलनम् ।
यतस्तताऽध्यात्मगतो भवानिह, विमुच्य सर्वामपि बाह्यवासनाम् ॥२३॥

हे भद्र ! आसन, लोकमान्यता अथवा चतुर्विध संघाची सगति हें
वस्तुतः समायिकाचें अथवा समाधीचें बाध्य नव्हे. झणून तूं सर्व बाह्य
वासना सोडून देऊन निरंतर आत्म्यामध्ये लीन हो.

न संति बाह्या मम कंचनार्था. भवामि तपां न कदाचनाहम् ।
इत्थं विनिश्चित्य विमुच्य दाहं स्वस्थः सदा त्वं भव भद्र मुक्त्यः ॥२४॥

माझ्या आत्म्याशिवाय दुसरे जे कांहीं पदार्थ आहेत, ते माझ
नाहींत व मी ही पण त्यांचा होऊ शकत नाहीं. असा निश्चय करून, बा-
ह्य बाह्य वस्तूंचा त्याग कर. एाचार्ये सांगतात. कीं, भोजनक्षमी प्राप्त
बऱ्याच झणून तू नेहमी आपल्या आत्मिक स्वभावामध्ये स्थिर हो-तद्रूप हो

आत्मानमात्मन्यविलोक्यमानस्त्वं दर्शनज्ञानमयो विशुद्धः ।
एकाग्रचित्तः सदा यत्र तत्र स्थितोऽपि साधुर्दभते समाधिम् ॥ २५ ॥

तूं स्वतःमध्ये स्वतःला पहाणारा, अनुभवणारा अर्थात् स्वयंवेद्य,
दर्शनज्ञानमय व विशुद्ध असा आहेस. एकाग्रचित्त झालेला साधु कोणत्याही
काळी व कोणत्याही स्थळी असला, तरी समाधिप्रत प्राप्त होतो ज्ञानज
त्वाचे समतारूप पणिनाम होतात.

एकः सदा शाश्वतिको ममात्मा विनिर्मलः साक्षिगमस्वभावः ।
बहिर्भवाः सन्त्यपरे समस्ता-न शाश्वताः कर्मभवाः स्वकीयाः ॥ २६

माझा आत्मा नेहेमी एकाकी, अविनाशी, अत्यंत निर्मल व केवळ-
ज्ञानस्वरूप आहे. माझ्या आत्म्याच्या बाहेर असणारे संपूर्ण पदार्थ आपल्याच
उपादान, कारण अशा कर्मांच्या निमित्ताने शाळे आहेत, हे नाशवंत
आहेत, अर्थात् त्यांची अवस्था बदलणारी आहे.

यस्यास्ति नैक्यं वपुषापि सार्धं, तस्यास्ति किं पुत्रफलप्रमित्रैः ।
पृथक्कृते चर्मणि रोमकृपाः, कुतोहि तिष्ठन्ति शरीरमध्ये ॥ २७ ॥

ज्या आत्म्याची शरीराशीमुळां एकता नाही, अर्थात् जो आत्मा
शरीराहून अगदी भिन्न आहे, त्या आत्म्याचे पुत्र, मित्र, बायको वगैरे कसे
संबंधी होऊ शकतील ? शरीरावरील त्वचा काढून टाकल्यानंतर ज्याप्रमाणे
त्यावरील रोमरूपे राहू शकत नाहीत त्याप्रमाणे आत्म्याचा इतरांशी
संबंध रहात नाही.

संयोगता दुःखमनेकभेदं, यतोऽश्नुते जन्मवने शरीरी ।
तत्तद्विधासौ परिवर्जनीयो यियासुना निर्वृतिमात्मनीनाम् ॥ २८ ॥

संसाररूपां वनांमध्ये हा जीव बाह्य पदार्थांच्या संयोगामुळे नाना-
प्रकारची दुःखे भोगत आहे. म्हणून आपण दुःखमुक्त व्हावे असे इच्छितांच्या
पुरुषाने या संयोगाला मन, वचन, कायपूर्वक सोडून दिले पाहिजे.

सर्वं निराकृत्य विकल्पजालं, संसारकांतारनिपातहेतुम् ।
विविक्तमात्मानमवेषमाणो, निलीयसे त्वं परमात्मतत्त्वं ॥ २९ ॥

संसाररूपां वनांमध्ये भ्रमण करणारे हे सारे संकल्पविकल्पसमूह
नाहीसे करून, सर्व पदार्थाहून आपला आत्मा अगदी भिन्न आहे, असे
पाहणारा जो तू, तो परमात्मतत्त्वांच्या विचारांमध्ये लवळीन होतोस.

म्वयं कृतं कर्म यदात्मना पुरा, फलं तदीयं लभते शुभाशुभम् ।
पणं दत्तं यदि लभ्यते मृदुं, म्वयं कृतं कर्म निरर्थकं तदा ॥ ३० ॥

आत्म्याने स्वतः पूर्वी जें कर्म केले आहे, त्याचे शुभाशुभ फल त्याला सध्या प्राप्त होत आहे. हें शुभाशुभ कर्म दुसऱ्याकडून प्राप्त होतें असें जर मानिलें तर आपण स्वतः केलेले कर्म निरर्थक होईल, हें उघड आहे.

निजार्जितं कर्म विहाय देहिना न कोऽपि कस्यापि ददातीति किञ्चन ।
विचारयन्नेवमनन्यमानसः परो ददातीति विमुच्य शेषीम् ॥३१॥

संसारी जीवाला आपणच केलेल्या कर्माची फळे भोगावी लागतात. त्यास्येरोज इतर कोणी कोणाला काहीही देत नाही, असा विचार करावा. सर्व सकल विंकल्याचा त्याग करून एकाच विषयामध्ये ज्याचे चित्त रममाण झाले आहे अशा त्यां, आपली सुखदुःखांची फळे देणाग दुसरा कोणी आहे अशा वृत्तीचा त्याग करावा.

यः परमात्माऽमितगतिवन्मः, सर्वविचिंत्य भृशमनवद्यः ।

शब्दधीतो मनासि लभते, शुद्धिं तिकेतनं विभववरं ते ॥३२॥

हे भव्य जीव ! अमितगति अर्थात् अपार ज्ञानवान अशा गणेशा-
दिकाना अथवा अमितगति आचार्यांना (ग्रंथकारांना) वंद्य, सर्वान् भिन्न
व अत्यंत प्रशंसनीय अशा परमात्म्याचे निरंतर आपल्या मनामध्ये ध्यान
करतात, त्या जीवांना श्रेष्ठ अशी मोक्षलक्ष्मी प्राप्त होते

इति द्वात्रिंशत् सूत्रैः पञ्चमस्कान्धोऽख्यते ।

योऽनन्यगतचेतस्कां यात्यसौ पदमव्ययम् ॥३३॥

जो कोणी भव्य जीव वर सांगितलेल्या ३२ श्लोकांच्या द्वारे एकाग्रचित्त
होऊन परमात्म्याचे चितवन करतो, तो सर्वश्रेष्ठ अशा निर्वाणपदाची प्राप्ति
करून घेतो.

सामायिक पाठ.

भगवन्मोऽस्तुते ।

एषोऽहमथ पौर्वाहिक देववन्दना करिष्याम्यथ सामायिक स्वीकारः ॥

हे भगवंता, तुला नमस्कार असो. हा मी प्रातःकालसंबंधी देववन्दना करितो. प्रथम सामायिकाचा स्वीकार करतो.

सिद्धं संपूर्णभव्यार्थसिद्धेः कारणमुत्तमम् ।

प्रशस्तदर्शनज्ञानचारित्र प्रतिपादितम् ॥१॥

सुरेद्रमुकुटाश्रुष्टपादपद्मांशुकेशरम् ।

प्रणमामि महावीर लोकत्रिनयमंगलम् ॥२॥

जगांत भव्य म्हणून जितके आहेत त्या सर्वांचे इष्टार्थ पूर्ण होण्यास कारण असा जगांत श्रेष्ठ, सिद्ध-अर्थात् कृतकृत्य, सभ्यदर्शन-ज्ञान व चारित्र यांचा उपदेश करणारा, देवेंद्रांच्या किरितांवर ज्यांच्या चरणांविदांचे प्रभारूपी केशर चिकटले आहेत, जो त्रैलोक्यास मुख्य मंगल आहे, अशा त्या महावीर प्रभुस मी त्रिकर्ण शुध्दीने साष्टांग नमस्कार करतो.

सिद्धवन्तु वचोभक्ता भिद्ध न्यणमतां सदा ।

सिद्धकार्या शिवं प्राप्ताः सिद्धिं ददतु नोऽययास ॥३॥

सिद्ध वस्तूंचा कथा ऐकून जी भक्ति उत्पन्न झाली आहे, तिच्या योगाने सर्वदा सिद्धांस नम्र झालेले जे आहो-त्यांना कृतकृत्य झालेले, आणि मोक्षपदास पोचलेले सिद्ध, शाश्वत अशा सिध्दी म्हणजे मोक्षपद देवोत. (सिध्दी आणि साध्य अशा मेदाने वस्तु दोन प्रकारचे आहेत. त्यापैकी आत्मा हा सिद्धवस्तु होय.)

नमोऽस्तु भूतपापेभ्यः सिध्देभ्य ऋषिपरिषदे ।

सामायिकं प्रपद्येऽहं भवभ्रमणमूढनम् ॥४॥

पापरहित अशा सिद्धपद्मेटीस आणि मुनींच्या समुदायांस माझा नमस्कार अमो. आतां, संसारचक्राचा नाश करण्यास समर्थ अशा सामायिकाचा मी स्वीकार करतो.

समता सर्व भूतेषु संयमः शुभभाषना ।
आर्तरोद्रपरित्यागस्तद्धि सासायिकब्रह्म ॥१॥

सर्व प्राणिमात्राविषयी समता असणें ह्मणजे मित्रास व शत्रूसही सारखेच मानणे, किंवा प्राणिमात्रावर दया उठून समान अंतःकरणानें असणें मनाचे परिणाम शुभ ठेवणे, आर्त व रौद्र ध्यान मोडणें अर्थात् धर्मध्यानानें असणें, हेच सामायिक नांवाचें व्रत होय.

साम्यं मे सर्वभूतेषु वैरं मम न केनचित् ।
आशाः सर्वैः परित्यज्य समाधिमहमाश्रये ॥६॥

मी सर्व प्राण्यांशा समानतेनें बागतो. माझें कोणाशीं वैर नाही. आतां देहादिकांचीं सर्व ममता सोडून मी समाधीचा ह्मणजे खांततेचा अर्थात् रत्नत्रयाची जी पूर्णता तिचा आश्रय करतो.

रागात् द्वेषान्ममत्वाद्वा हा ! मया ये विराधिनाः ।
क्षाम्यन्तु जन्तवस्ते मे तेभ्यो मृष्यान्वहं पुनः ॥७॥

कोणत्याही वस्तूच्या प्राप्तामुळे किंवा द्वेषामुळे, किंवा मोहामुळे ज्या ज्या प्राण्यास मी दुष्प्रविले आहे, ते ते सर्व जीव मजवर क्षमा करोत, आणि मी ही त्यावर क्षमा करतो.

मनसा वपुसा वाचा कृतकारितसम्मतैः ।
रत्नत्रयमव दौषं गह्वं निंदामि वर्जये ॥८॥

मनानें, वचनानें किंवा कायेनें, स्वतः करून, करवून किंवा अनुमोदन देऊन मी रत्नत्रय पाळण्यांत जे अपराध केले असतील त्याबद्दल प्रायश्चित्त घेऊन स्वतःला तुच्छ समजतो, आणि माझी निंदा करून घेऊन ते दोष न बहू देण्याचा प्रयत्न करतो.

तैश्च मानवं देवमुपसर्गं सहैऽपुना ।
कायाद्वारकषायादीन्प्रत्याख्यामि त्रिशुद्धितः ॥९॥

मला हें सामायिक करीत असतां, पशु, मनुष्य किंवा देव बापैकी कोणीही त्रास दिला तरी तो मी सहन करतो, आणि देह, आहार व क्रोध वगैरे कषायांचा विकरण शुद्धीने तिरस्कार करितो. ह्मणजे त्याविषयी निस्पृह होतो.

रागं द्वेषं भयं शोकं प्रहर्षोऽसुख्यदीनताः ।

व्युत्सृजामि त्रिधा सर्वामरतिं रतिमेवच ॥१०॥

राग (विषयेच्छा), द्वेष, भय, शोक, हर्ष, असुख्य, दीनता सर्व प्रकारची प्राप्ती व अप्राप्ती हे सर्व दोष मी मन, वचन आणि कायेने भोडून देतो

जीविते. मरणे, लाभऽलाभे योगे विपर्यये ।

बन्धावरौ सुखे दुःखं सर्वदा समता मम ॥११॥

जगणे, मरणे, लाभ, हानि, संयोग, वियोग, बंधु, शुत्रु, सुख व दुःख हे सर्व मला सारखेच आहेत. ह्मणजे याविषयी मला प्रेमही नाही व द्वेषही नाही.

आत्मैव मे सदा ज्ञाने दर्शने चरणे तथा ।

प्रत्याग्याने ममात्मैव तथा संवरयोगयोः ॥१२॥

मला सम्यग्ज्ञान, सम्यग्दर्शन व सम्यक्चारित्र्य हीं प्राप्त होण्यास आत्माच कारण होय ! आणि त्याचप्रमाणे देह कषाय वगैरेचा त्याग करूबास तसेच कर्मांचे आगमन होण्यास व त्याच्या प्रतिबंधासही माझा आत्माच कारण होय.

एको मे शश्वतश्चात्मा ज्ञानदर्शनलक्षणः ।

शेषा बहिर्भवा भावाः सर्वे संयोगलक्षणः ॥१३॥

ज्ञान आणि दर्शन हें ज्यांचे लक्षण आहे असा माझा आत्मा एक आहे, आणि तो शाश्वत आहे बाकीचे ह्मणजे हे देव कषाय वगैरे सर्व पदार्थ आत्मवाह्य आहेत, अर्थात् आत्म्याहून निराळे आहेत. हे आत्म्याशी संबधनात्राणे असतात.

संयोगमूलं जीवनं प्राप्ता दुःखपरम्परा ।

तस्मात्संयोगसंबंधं त्रिधा सर्वं त्यजाम्यहम् ॥१४॥

દેહ, ગેહ, કપાષ વગેરે બાહ્ય પદાર્થોન્યા સંયોગાનુકેં યા જીવાલા દુઃકા-
માગૂન એક અઘી દુઃખેં પ્રાપ્ત જ્ઞાલી. જાણૂન ત્રીન પ્રકારાંનેં (ત્રિકરણાંનેં)
ત્યાંન્યા સંયોગાવા સંબંધ મી સર્વ સોદૂન દેતો.

एवं सामायिकात्सम्यक्सामायिकमखण्डम् ।

वर्ततां मुक्तिमानिन्या वशीचूर्णायितं सदा ॥૧૬॥

યાપ્રમાણેં વર સાંગિતલેલ્યા લક્ષણાચેં જૈં સામાયિકત્રત ત્યાંન્યા અનુ-
રોધાંનેં મી કરીત અજલેલેં હેં સામાયિક મલા અલંદ (પૂર્ણપર્ણેં) લાભૂ દે.
જાણજેચ યાપાસૂન મલા ફલપ્રાપ્તિ હોવો. કારણ હેં ત્રત મુક્તિલક્ષ્મોસ વશ
કરણ્યાચેં જાણૂ કાવ એક ચૂર્ણચ આહે !

— • —

વૈશિષ્ઠ્યપૂર્ણ જૈનગ્રંથ.

જૈન બંધૂતો:-આપલી માવી પિઠી બાળંદાર, તેજસ્વી વ ધર્મા-
મિમાની વ્હાવો અસેં વાટત અસેલ, તર આપલ્યા મુલામુલીંન્યા ઢાતી
શ્રીવીરગ્રંથમાલેચીં પુસ્તકેં યા. અનેક વિદ્વાનાંની વાગ્યાણલેલીં,
અનેક જૈન સંસ્થાંતૂન ઇતિહાસાન્યા અભ્યાસાકરિતાં નેમલેલીં હી પુસ્તકેં
જલૂર એકલેલ માગવૂન પઠા.

ગ્રંથ માલેચ્યા પ્રકાશનાશિવાષ ઇતર સર્વપ્રકારચે જૈન ગ્રંથ આમચે-
કહે મિહતોલ. ભાપૂર કમિશન કૅટલાગ માગવા.

પત્તા:-શ્રીવીરગ્રંથમાલા. સાંગલી.

श्री महाचंद्रकृत हिंदी सामायिक पाठ.

काल अनंत भ्रम्यो जगमे सहिये दुख भारी ।
जन्ममरण नित किये पापको व्है अधिकारी ॥
कोटि भवांतरमाहि मिलन दुर्लभ सामायिक ।
धन्य आज मै भयो योग मिलियो सुखदायक ॥ १ ॥

पंडित महाचंद्रजी क्षणभाव:-हे जिनेश्वरा, अनंत कालपर्यंत या ससारामध्ये भ्रमण करून मी व्यर्थत दुःख भोगिले; निरंतर जन्ममरणान्वा फेऱ्यांत सांपडून पापाचा भागिदार झालों. कोट्यावधि जन्मांत देखील सामायिक करण्याची सुविधा प्राप्त होणे दुर्लभ आहे. परंतु ती सुखदायक पर्वणी आज मला प्राप्त झाल्यामुळे मी स्वतःस धन्य धन्य समजतों.

हे सर्वज जिनेश ! किये जे पाप जु मै अब ।
ते सब मन-वच-काय-योगकी गुमिबिना लभ ॥
आप समीप रहत माहि मै खडो खडो सब ।
दोष करुं सो मुनो कगे नउ दुख देहि जइ ॥ २ ॥

हे सर्वज जिनवरा, मनोगुणि, वचनगुणि व कायगुणि या तिहीची प्राप्ती न झाल्यामुळे आजपर्यंत माझ्या हातून पुष्कळ पापें घडली. आतां आपल्या समीप उभा राहून मी ते सर्व दोष निवेदन करतों. हे दयासागरा ते सर्व दुःखकारक असल्यामुळे त्यांचा नाश करा.

क्रोधमानमदलोभमोह मायावशि प्राणी ।
दुःखसाहेत जे किये दया तिनकी नहिं आणि ॥
बिनाप्रयोजन एकेद्विबित्तियचउपेक्षिय ।
आप प्रयादहि सिट्टे दोष जो लभ्यो मोटि जिय ॥ ३ ॥

मी क्रोधाळा बळी पडून, मानांनं ताटून, मदानें उन्मत्त होऊन,
लोभी बनून, मोहाळा भुटून व मायेला वश होऊन कारणावाचून एकेंद्रिय,
द्वंद्विय, त्रिंद्रिय, चतुरिंद्रिय व पंचेंद्रिय जातीच्या प्राण्यांची हत्था केली,
त्यावेळीं यत्किंचितही दया मनांत आणली नाही. हाव ! त्यांना पीडा
दिली व त्यायोगें मला पाप लागलें. हे देवा, तें सर्व दुःखा प्रसादानें लवकर
नष्ट होईल.

आपसमैं इकडौर थापि करि जे दुख दीने ।

पेलि दिये पगतलें दावि करि प्राण हरिने ॥

आप जगतके जीव जिते तिन सबके नायक ।

अरज करे मै मुनो दोष भेटो दुखदायक ॥ ४ ॥

आम्ही आपापसांत एकत्र होऊन पुष्कळ प्राण्यांना दुःख दिलें;
त्यांना पायाखाली चिरून टाकिले, त्यायोगें आह्मांला तीव्रतम असा पापबंध
झाला. भो परमात्मन् ! आपण जैलाक्यांतील सर्व प्राण्यांचें प्रभु आहांत,
हाणून माझ्या सर्व दुःखदायक पापांचें धालून करण्याविषयी मी नम्रतेनें
प्रार्थना करितों.

अंजन आदिक चोर महाबनधोर पापसय ।

तिनके जे अपराध भये ते क्षमा क्षमा किय ॥

मेरे जे अब दोष भये ते क्षमो दयानिधि ।

यह पडिकोणो कियो आदि पट्कर्ममांहि विधि ॥ ५ ॥

जिनेश्वर प्रभु ! अंजनादिक चोरांनीं अव्यत घोर अशा पापकमें
केली; तशा दुष्ट अपराण्यांना देखील आपण क्षमा करून पुनीत केलें, मग,
हे दयानिधे, माझे अपराधही क्षमा करा. याप्रमाणें मी आचक्रांच्या आवश्यक
अशा पट्कर्मपैकी प्रथम प्रतिक्रमण केलें.

*

*

जो प्रमादबशि होय विराधे जीव बजरे ।

तिनको जो अपराध भयो मेरे अब डरे ॥

सो सब शूरो होऊ जगतपतिके परसादै ।

जा प्रसाद तें मिलै सर्व मुक्त दुःख लाधै ॥ ६ ॥

मी प्रमादवश होऊन पुष्कळ जीवांचा घात केला; त्यायोगें मला फार पाप लागलें. हे जगन्नायका! तें सर्व पाप तुझ्या प्रसादानें मिथ्या होवो. तुझा प्रसाद ज्यांना मिळतो त्यांना सर्व सुखें प्राप्त होतात आणि त्यांचें दुःख नाहीसें होतें.

॥ मै पापी निर्लज्ज दबा करि हीन महाघठ ।
 किसे पाप अधेरेर पापमहि होय चित्त दुठ ॥
 निन्दूं हूं मै बारबार निज जियको गरहू ।
 सबबांध धर्म उपाय पाय फिर पापहि करहू ॥ ७ ॥

मी पापी, निर्लज्ज, निर्दयी व महाउक आहे. दुर्बुद्धी अशा मनुष्या-
 कडून पापबुद्धीने पातकांच्या राशीच्या राशी केल्या आहेत. त्याबद्दल
 पश्चात्तापाने मा वारंवार स्वतःची निंदा करतो. आणि माझा जीव खातो.
 धर्माचा सर्व साधनें उपस्थित असूनही माझे चित्त धर्ममार्गाकडे न लागतां
 पापमार्गाकडेच वळत आहे.

दुर्लभ है नरजन्म तथा भावक कुलधारी ।
 सत्संगति संयोग धर्म जिन श्रद्धाधारी ॥
 जिन वचनामृत धारममा वर्ते जिनवाणी ।
 तो हूँ जाव सधारे धिक् धिक् धिक् हम जगणी ॥ ८ ॥

हा चौदावांशो लक्ष योनांमध्ये मनुष्य जन्माची प्राप्ती होणे
 कठिण आहे. त्यांत भावक कुलामध्ये जन्म होणे तर अति दुर्लभ आहे.
 सत्संगति व जैन धर्मावर श्रद्धा असणे, हे तर त्याहूनही दुर्मिळ. साक्षात्
 जिनवचनांच्या अमृतधारेप्रमाणें जिनवाणी आहे. अशा प्रकारचा सुखयोग
 प्राप्त होऊनही जर मा जीव हिसेचा त्याग केला नाही, तर माझ्या जिण्याला
 धिक्कार, धिक्कार असो !

द्विद्वलपट होय खोय निज ज्ञान जमा स्व ।
 अज्ञानी जिभ करे विसी विधी दिसक वटै अब ॥
 गमनागमन करतो जीव बिरोधे भोले ।
 ते सब दोष किये अब निन्दूं मनवच ॥ तोले ॥ ९ ॥

पंचेंद्रियांना वश होऊन अर्थात् इंद्रियलंपट होऊन मी स्वतःचं सर्व ज्ञान गमावून बसलो, अज जनाप्रमाणे हिंसक बनलों, नित्याच्या हालचा-
लीत अनंत जीवांची हिंसा केली. त्या सर्व दोषांबद्दल मी मनवचन कायेनें
स्वतःची निंदा करतो.

आलोचनविधि थकी दोष लागे जु बनेर ।

ते सब दोष बिनाश होऊ तुम ते जिन मेरे ॥

बारबार इसभांति मोह मद दोष कुटिलता ।

ईर्ष्यादिक-तें भयें निंदये जे भवभाता ॥ १० ॥

हे जिनेश्वरा! आलोचन विधि करतांना जे दोष मला लागले असतील
ते सर्व दोष तुझ्या कृपेनें नष्ट होवोत. वारंवार मोह, मद, कुटिलता, मत्सर
इत्यादिकांना वश होऊन माझ्या हातून पुष्कळ दुष्कृत्यें घडलीं आहेत. हाणून
मी स्वतःची निंदा करून घेऊन तें दुष्कृत्य नष्ट होवो. अशी तुझी प्रार्थना करतो.

सब जीवनमें मेरे समताभाव जम्हो है ।

सब जिय सोसम समता गम्हो भाव लग्यो है ॥

आर्त रौद्र द्वय ध्यान छांड करिहु सामायिक ।

सयम मो कब शुद्ध होय यह भाव दषायक ॥ ११ ॥

संपूर्ण प्राणिमात्राविषयी माझ्या अंतःकरणामध्य समताभाव जागृत
शाला आहे. माझ्याप्रमाणेच सर्व जीवांनी समताभाव ठेवावा, अशा माझी
इच्छा आहे. आर्त व रौद्र या ध्यानांचा त्याग करून मी सामायिक करतो.
हे परमात्मन् शुद्ध परिणामाला वाढविणारा हा सयमभाव माझ्यासाठी केवरां
वेईल वाचेच, चिंतवन करितों.

आर्त रौद्र ध्यानांचा त्याग करून, अशुभ परिणाम सोडून, शुभ
सयमामध्य लवलीन होईन संपूर्ण प्राणीमात्राविषयी समताभाव राखणे
याला सामायिक क्षणतान.

पृथिवी जल अग्नि वायु चउकाय बनस्पत ।

पंचहि थावकम हि उभा वस जीव वसै जित ॥

बेइंद्रिय नय चउ पच इंद्रियमाहि जीव सब ।

तिनसे क्षमा कराउं मुझपर क्षमा करो अब ॥ १२ ॥

पृथ्वीकाय, जलकाय, अग्निकाय, वायुकाय, व वनस्पतिकाय या पंच-
स्थावर जीवांवर तबेंच द्वींद्रिय, त्रींद्रिय, चतुरिंद्रिय व पंचेन्द्रिय या सर्व त्रस
जीवांवर मी क्षमाभाव धारण करतों व तेही मजवर क्षमाभाव धारण करोत.

इस अबसरमें मेरे सब सम कंचन अरु तृण ।

महल समान समान शत्रु अब मित्रहि सम नण ॥

जामन मरण समान जानि हम समता कीनी ।

सामायिकका काल जितैं यह भाव नवीनी ॥ १३ ॥

यावेळीं मला सर्व वस्तु, उत्तम महाल, स्मशान, शत्रु मित्र, जन्म
मरण, तसेंच सोने, चांदी वगैरे मला समानच आहेत. मी या सर्व वस्तू-
विषयी उदासीन आहे. सामायिक पूर्ण होईतोवर माझ्या अंतःकरणांत या
सर्वोपिषयी समता आहे. अर्थात् बाह्य पदार्थावरील राग द्वेष सोडून मी
आत्म्यामध्ये रुक्लीन होऊन त्याचे चिंतवन करितों.

मेरो है इक आतम तामें ममत जु कीनी ।

और सबै मम भिन्न जानि समता रस भीनी ।

मात पिता गुन बंधु मित्र तिय आदि सबै यह ।

मोतैं न्यारे जानि यथार्थ रूप क्यो गह ॥ १४ ॥

माझा एक आत्माच आहे, त्याच्चावरच मा प्रीती करतों. आत्म्या-
शिवाय सर्व पदार्थ भिन्न जाणून मी त्यावर समताभाव धारण करतो. आई,
बाप, मुलगा, बंधु, मित्र, बायको वगैरे सर्व माझे नव्हेत असे जाणून माझ्या
यथार्थ स्वरूपाचें ग्रहण करितों.

मै अनादि जगजालमाहि फॅसि रूप न जाण्यो ।

एकेंद्रिय दे आदि जंतुको प्राण हराण्यो ॥

ते सब जीवसमूह सुनो मेरी यह मरजभा ।

भवभवका अपराध क्षमा कीजो मेरी मस्तकी ॥ १५ ॥

मी अनादिकालापासून संसार मायेमध्ये जमण करीत असल्यामुळे
स्वतःचे स्वरूप ओळखले नाही व एकेंद्रियापासून पंचेन्द्रिय जीवांचा नाश

केला, त्या सर्व जीवांना माहीती विनंति आहे की, त्यांनीं मजवर कृपा करून
अनेक भवांत मी केलेल्या सर्व व्यपराधाबद्दल क्षमा करावी.

*

॥

*

*

नमो वृषभ जिनदेव अजितजिन जीति कर्मको ।

संभव भवदुग्धहरण करण अभिनंद शर्मको ॥

सुमति सुमतिदातार तार भवसिंधु पार कर ।

पद्मप्रभ पद्माभ भाति भवभाति प्रीति घर ॥ १६ ॥

आतां मी या स्तवनकार्यामध्ये पूज्य चोवीस तीर्थकरांचें स्तवन करितों.
त्रैलोक्याचा स्वामी, सर्वज्ञ देवाधिदेव अशा प्रथम तीर्थकराला-श्रीवृषभदेवाला
मी भक्तिपूर्वक नमस्कार करितों.

अष्टकर्मांना जिवून अजिंक्य झालेल्या अजितनाथाला, संसारांतील
असंख्य दुःखांचा नाश करणाऱ्या दयानिधि गम्बनाथ तीर्थकराला, सुखदायक
त्रिलोकनाथ अभिनंदन तीर्थकराला, सद्बुद्धी देऊन संसारांतून तारून
नेणाऱ्या सुमतिनाथाला आणि कमलामारख्या कांतोने युक्त भवभवाचा
नाश करून आत्मप्रीती वाढविणाऱ्या पद्मप्रभ तीर्थकराला मी अत्यादरानें
प्रणाम करितों.

श्रीगुणार्ध कृतपाश नाश भवजास शुद्धकर ।

आर्चंद्रप्रभ चंद्रकांतिसम देहकांतिशर ।

पुष्पदंत दमि दोष कोश भविषोष रोपहर ।

शीतल शांतलक्षण हरण भवलाप दोषहर ॥ १७ ॥

अपार संसारपाशाचा नाश करणाऱ्या व सद्बुद्धी देणाऱ्या गुणार्ध
तीर्थकराला मी नमस्कार करतो. त्याचप्रमाणें चंद्रासारखी ज्याच्या देहाचा कांति
आहे त्या चंद्रप्रभतीर्थकराला; अष्ट कर्ममलरहित, पापसमुहाचा नाश करणाऱ्या,
भक्त्यजीवांना पोषक व क्रोध नष्ट करणाऱ्या आ पुष्पदंत तीर्थकराला आणि
संसार ताप नाहीसा करून, अठरादोष दूर करून, सर्वत्र शांतता करणाऱ्या
शीतलनाथ प्रभूंना माझा प्रणाम असो.

अथैकं जिनैकं जेय नित सेव भव्यजन ।

वासुपूज्य शतपूज्य वासवादिक भवभयहन ॥

विमल विमलमति देन अंतगह है अनंतजिन ।

धर्म शर्म शिवकरण शांति जिन शांति विधायिन ॥ १८ ॥

नित्य ध्यान करण्यास योग्य, मंगलस्वरूप व भव्य समूहांना वंदन अशा अर्चासनाथ तीर्थकराला मी वंदन करितों. तसेंच शंभर इंद्रांना (भवन-वासी ४० इंद्र, व्यंतरवासी ३२ इंद्र, कल्पवासी २४ इंद्र, १ सोमैंद्र, १ रवींद्र, १ मानवेंद्र चक्रवर्ति व १ पशूंचा इंद्र सिद्ध) पूज्य, भवभीतीचा नाश करणाऱ्या वासुपूज्य तीर्थकराला प्रणाम करितों. निर्दोष बुध्दा देणारा व दया-निष्ठ अशा विश्वनाथ तीर्थकराला; अतगत ज्याचे ज्ञान आहे क्षणजे प्रत्येक पशूच्या यथाथे स्वरूपाला जो जाणतो, अशा सर्वश्री भवनतनाथ तीर्थकराला; आणि संपूर्ण कर्मांचा शांति करणाऱ्या श्रीशांति जिनधाराला माझा प्रणिपात अर्पे

कंथु कंठु मुख जीवपाल अरनाथ जालहर ।

मल्लि मल्लसम मोहमल्लमारण प्रचारधर ॥

मुनिमुत्रत व्रतकरण नमत मुरसर्वाह नमि जिन ।

नेमिनाथ जिन नेमि धर्मरथमार्हि ज्ञानधन ॥ १९ ॥

कुत्थाटिक मुग्ध प्राण्यांचा रक्षण करणारा, सर्व जीवांचा प्रतिपालक, दयासिंधु कुंठनाथ तीर्थकराला मी नमस्कार करितों. त्याचप्रमाणे संसार-जाल नाहोस करणाऱ्या पक्षायांना स्वाधीन ठेवणाऱ्या श्री अरनाथ तीर्थकराला; मोहरूपी महामहाराज जिंकणाऱ्या धैर्यशाली व पराक्रमी महोदया मल्लिनाथ प्रभूला; एक हजार आठ व्रतांचा उत्पादक व सर्व मुनींचा नाथ अशा श्रानुमनुव्रत तीर्थकराला; सर्व देव समूहांना बंधू, त्रिलोकनाथ नमोनाथाला आणि धर्मरूपी रथाचा नेमि, ज्ञानमय, दयाळू अशा अनेमिनाथ तीर्थकराला मी वंदन करितों.

पार्श्वनाथ जिन पार्श्वउपलसम मोक्षरमापति ।

वर्धमान जिन नमूं बमू भवदुःख कर्मकृत ॥

या विधि मै जिनसेवरूप चउर्वीस संख्यधर ।

स्तव नमूं हूं बागवार वंदू शिवमुखकर ॥ २० ॥

हे पार्श्वनाथ ! आपली शरीरकांति चंद्रकांत मण्यासारखी असून आपण मुक्तिलक्ष्मीचे पति आहात, झणून मी आपणांला वंदन करितों.

तीन लोकांचा स्वामी, अठरा दोपरहित असा जो भगवान् महावीरप्रभु त्याला मी नमस्कार करितों.

याप्रमाणें २४ तीर्थंकरांची स्तुति करून त्यांना भक्तिने वंदन करितो कारण त्यापासून उत्कृष्ट व अविनाशी अशा मोक्षमुखाची प्राप्ती होते.

..

*

†

बंदू मै जिनवीर वीर महावीर सुसन्मति ।
वर्धमान अतिवीर वंदुं मनवच तन कृति ॥
त्रिशला तनुज महेश धीश विद्यापति बंदू ।
वंदौ नितंप्रति कनकरूप तनु पापनिकदू ॥ २१ ॥

ध्वानामध्ये वीर, आठ कमें जिकल्यामुळे वीर, अठरा दोष अथवा अष्ट कर्मांचा नाश केल्यामुळे महावीर, दिव्यध्वनि द्वारे निर्मल बुद्धि देणारे झणून सन्मति, केवलज्ञानाच्या योगाने मोक्षपदाची प्राप्ति झाल्यामुळे वर्धमान कामरूपी शत्रूंचा नाश केल्यामुळे अतिवीर, अशा सर्वश वीतरामी, सुवर्णमय शरीरधारी, संपूर्ण विद्येचे अधिपति, असे जे त्रिशलादेवीचे सुपुत्र भगवान् महावीर स्वामी त्यांना मी वंदन करितो.

सिद्धारथ नृपनंद द्रवदुख दोष मिटावन ।
दुरितदवानलज्वलित ज्वाल जगजीव उधारन ॥
कुंडलपुर कारि जन्म जगतजिय आनंदकारन ।
वर्ष वटात्तरी आयु पाय सवही दुख टारन ॥ २२ ॥

महामंडलीक, उच्चगोत्रीय महाराजाधिराज सिद्धार्थ महाराजाचे कुल-कमलदिवाकर (पुत्र) ससार दुःख समूहांचा नाश करणारे, महात्रिपत्तिरूपी दावानलामध्ये फसलेल्या जीवांचा उद्धार करणारे, अशा भगवान् महावीर प्रभूंनी कुंडलपूर नगरीत जन्म घेऊन त्या नगरीस पुनीत केले. त्या महात्म्यांनी बहात्तराव्या वर्षी मुक्तिलक्ष्मीची प्राप्ती करून घेतली. अखिल प्राणिमात्रांचे संपूर्ण दुःख नाहीसे करण्यास वीरप्रभूच समर्थ आहेत.

सतहस्त तनु तुंग भंगकृत जन्ममरणभय ।
 बालब्रह्ममय शेष हेव आदेय शानमय ॥
 दे उपदेश उधारि तारि भवसिंधु जीवधन ।
 आप बसें शिवमाहिं ताहि वंदौ वच तन ॥ २३ ॥

हे भगवन्! आपला देह सात हात उंच, समचतुरस्र संस्थान, वज्र-
 वृषभनाराचसंहनन व जन्म, मरण, भय रहित असून देखील आपण
 बालब्रह्मचारी आहात. आपण सर्व प्रकारच्या ज्ञानांनी युक्त-केवळ ज्ञानमयच
 आहात. दिव्य ध्वनिद्वारा उपदेश करून आपण सैसारसागरांतून जीवांना
 तारणारे आहात. आपण मुक्तिगृही वास करीत आहात. आपल्या गुणांची
 स्तुति करून मी मनवच कायेने थापल्याला नमस्कार करतां.

जाके वंदन थकी दोष दुःख दूरिहि जावें ।
 जाके वन्दनथकी सुविततिय सन्मुख आवै ॥
 जाके वन्दनथकी वंच दीवै सुरगनके ।
 ऐसे वीर जिनेश वदि हू कमथुग तिनके ॥ २४ ॥

ज्या महात्म्याला वंदन केल्यामुळे सर्व दोष व दुःखें दूर होतात, ज्याला
 नमस्कार केल्याने मुक्तिरूपी स्त्रीचें प्राणवल्लभ होता येतें, ज्या परमात्म्याला
 वंदन केल्याने मनुष्य देवादिकांनाही वंच होतो, अशा श्रीवीर, महावीर,
 अतिवीर, वर्धमान निनप्रभूच्या शरणद्र्याला मी वंदन करितों.

सामायिक पट्कर्ममाहिं वंदन येह पंचम ।
 वंद वीर जिनेश इद्रशतवंश वंच मम ।
 जन्ममरण भयहरो करी अघक्षांति शांतिमय ।
 मे अघकोश सुपोष दोषको दोष विनाशय ॥ २५ ॥

सामायिक आदि पट्कर्मांमध्ये हे पांचवें वंदन कर्म आहे. त्यामध्ये
 श्रीमहावीर जिनेंद्र प्रभूला मी नमस्कार करितों. भगवान् महावीर! आपण
 शंभर इंद्रांना व मला बंदनीय आहात. हे प्रभू, माझी जन्ममरणाच्या भीती-
 पासून छुटका करा. माझ्या हातून झालेल्या अपराधांबद्दल मला क्षमा करा.

कां कीं, मी दुर्गुणी व पापांचे माहेरपा आहे. हाणून हे जिनेश्वरा, माझ्या सर्व दुष्कृत्यांचा नाश होऊं दे.

* * * *

कायोत्सर्ग विधान करु अंतिम सुखदायी ।

कायत्यजनमय होय काय सबको दुखदाई ॥

पूरव दक्षिण नमूं दिशा पश्चिम उत्तर मै ।

जिनगृहवदन करूं हलं भवपापतिमिर मै ॥ २६ ॥

आतां मी शेवटीं सुखदायक असें कायोत्सर्ग विधान करतां. कारण शरीरावरील ममत्व सोडणें अत्यंत सुखकारक आहे व आत्मस्वरूपाहून अत्यंत भिन्न अशा शरीरादिकांवर मोह कारणे उत्पन्न दुःखदायक आहे. या सामायिक विद्योपमाणें पूर्वे, दक्षिण, पश्चिम व उत्तर या चारी दिशेस असंख्य चैत्य व चैतालयांना मी नमस्कार करितो. कारण त्यामुळेच संसारांतल पापरूपी अधःकाराचा नाश होतो.

शिरोनति मे करूं नमू मस्तक कर धरिकै ।

आवर्तनादक क्रिया कलं मन वचन मरु हरिकै ॥

तीन लोक जिनभवनमाहि जिन है जु अकृत्रिम ।

कृत्रिम है द्वय अर्धद्वीप माहीं बंदी जिम ॥ २७ ॥

मी दोन्ही हात कमलासारखें जोडून मस्तक नम्र करून अत्यंत भक्ति-भावानें चारी दिशांकडल जिन, चैत्य, चैतालय, मंदिर, तीर्थ वगैरेना शिरो-नति (नमस्कार) करितां आणि माझ्या अंतःकरणांतल मन वचन कायेचा अहंकार नाहीसा व्हावा हाणून चारी दिशेकडं तान तीन वेळां याप्रमाणें १२ वेळां आवर्त करतो. अर्धद्वीपांतल (जंबूद्वीप, धातकीद्वीप, व अर्धे पुष्करद्वीप सांतील) जे कृत्रिम अकृत्रिम जिनालयें आहेत त्यांना भक्तिपूर्वक प्रणिपात करितां.

आठ कोडि परि लपल लाग्व जु राहस सत्याणूं ।

चार शतक परि अशी एक जिनमंदिर जाणूं ॥

व्यंतर ज्योतिपिमाहि संख्य गडिते जिनमंदिर ।

ते रात्र वंदन करूं हसूं मम पाप मंथक ॥ २८ ॥

आठ कोटि लक्ष लक्ष सत्याणव हजार चारशें एक्याऐंशी
(८५६९.०४८९) जिनमंदिरें आणि व्यंतर देवांचीं, ज्योतिष देवांचीं जी
अंतल्या जिनमंदिरें थ हेत त्यांना वंदन करितों. कारण त्यामुळेच भाणें सर्व
पाप नाहीस होणार वगहे.

सामाजिकसम नहिं और कोउ बैर मिटावक ।

सामायिकसम नहिं और कोउ मैत्री दायक ॥

भावक अणुव्रत आवि अंत सुतम गुणधानक ।

यह आवश्यक किये होय निश्चय दुःखहानक ॥ २९ ॥

वैर नाहीसें करण्यास सामायिकसमस्ये दुसरें साधनच नाही त्याच-
प्रमाणे सामायिकसमस्ये मैत्रीदायक असेही दुसरें काहीं नाही त्यांचा अभ्यास
कर्याने राहणें लक्षा, धैर्य, उदारता, गंभीरता, विशुद्धता इत्यादि गुणांची
प्राप्ति होतें म्हणून अणुव्रतधारा श्रावकापासून ते सतम गुणस्थानपर्यंतच्या
मुनींनी सुद्धा सामायिकाचा अभ्यास करणें अव्यावश्यक आहे. अशा प्रकारच्या
या सदा आवश्यक क्रिया केल्याने दुःखाचा नाश निश्चयाने होतोच.

जे भवि आत्मकाज-करण उद्यमके धारी ।

ते सब काज विहाय करो सामायिक सारी ॥

रग दोष मद मोह करोध लोभादिक जे सब ।

वध मदाचंद्र निलाय आय तातै कीजो अब ॥-३०॥

जे पुण्य या संसारापासून भयभीत होऊन आत्मकार्य करण्यास उद्युक्त
आले आहेत, त्यांनीं सर्व कामें सोडून सामायिक करावें. सामायिकाची
क्रिया केल्याने रग, दोष, मद, मोह, करोध, लोभ माया व मान इत्यादि-
कांचा नाश होऊन अनंत व अविनाशी सुखाची प्राप्ती होते. असे पंडित
महाचंद्र ते हाणतात. म्हणून नित्य सामायिक करावें.

श्री वीर ग्रंथ मालेंतील पुढील पुष्प. — अहिंसा —

लेखक:- श्री. बी. बी. पाटील B. A. LL. B.
वकील सांगली.

यांच्या लेखणीनून उतरलेलें हें अत्यंत महत्वाचें पुस्तक
ग्रंथमालेच्या वर्गणीदागांना मित्रावयाच आहे. या पुस्तकांत
'अहिंसा' या विषयासंबंधी सर्व दृष्टीने मांगोपांग विवेचन
केलेलें असल्यामुळें या विषयवरील हें सर्वोत्कृष्ट पुस्तक
झालेलें आहे. यांत जैनांची अहिंसा, काँग्रेसचा अहिंसा,
वैदिकांची अहिंसा इत्यादि प्रकारें प्रचान व अपुनिक अनेक
ग्रंथांच्या आधारांनं लिहिलीं असल्यामुळें पुस्तक संप्राप्त
झालें आहे. पृष्ठ संख्या ८० किंमत १२ आणे.

मालेच्या वर्गणीदागांना मग्न ते मालका दर्जांतच हें

पुस्तक मिळेल. आशियाय पुढील पुष्प

पृष्ठ ६४] चक्रवर्ति भरत [कि. ८ आणे

हें ऐतिहासिक चरित्र त्याच वर्गणीत मिळेल. प्रति मोठ-
क्याच असल्यामुळें वर्गणी लवकर पाठवून नांवें नोंदवा.

श्रीवीरग्रंथमाला, सांगली.

श्रीवीरग्रंथमालेचे हितचिंतक.

- १ त्वस्तिश्री जिनसेन भट्टारक पट्टाचार्य महास्वामी, करवीर.
- २ दानवीर श्रीमान साहू शांतिप्रसादजी जैन, डालमियानगर.
- ३ ब. श्रीमान् शेठ सखाराम देवचंद शहा, सोलापूर.
- ४ ध श्रीमान् पायगोंडा सुरगोंडा पाटील ' कैसर इ हिंद ' समडोळी.
- ५ श्री. यशवंतराव आपाजी भोरे, नांदेकर-सांगली.
- ६ श्री. ध शेठ रामचंद्र सखाराम लेंगरकर, बारामती.
- ७ श्रीमान शेठ बाबुराव एन. रुईकर कोल्हापूर.

वीर सेवा मन्दिर
पुस्तकालय

- ३० „ शेठ शिवलाल मलुकचंद धी, पंढरपूर.
 ३१ „ शेठ मगनलाल नेमचंद गांधी पंढरपूर.
 ३२ „ शेठ हुकुमचंद मलुकचंद, पंढरपूर
 ३३ „ शेठ हिराचंद पदमशी दीशी, पंढरपूर.
 ३४ „ डॉ रामभाऊ गुलाबचंद व्होरा, एम. बी. बी. एस. पंढरपूर.
 ३५ „ शेठ मारिणकचंद अमीचंद, बी. ए. सोलापूर.
 ३६ „ गुरुनाथ सखाराम रणदिवे, सोलापूर.
 ३७ „ जयकुमार स्वमण्णापा तंगा गुलबर्गा
 ३८ „ भरमापा आण्णा पाटील, ब्राह्म मन्वैट, गुलबर्गा
 ३९ „ पद्माण्णा अय्यापा कुणचगी, गुलबर्गा.
 ४० „ शेठ हिरालाल गुलाबचंद हसवडकर, निरा
 ४१ „ शेठ रावजीभाई हरीचंद शहा, मोडनिव.
 ४२ श्रीमती मैनाबाई गुलाबचंद मेहता, अक्कलकोट.
 ४३ श्री. ए. आर. पांढरे, कुर्डूवाडी.
 ४४ „ श्री. शांतगोंडा नरसगोंडा पा. शालिनी स्टोअर्स, कोल्हापूर
 ४५ „ शेठ हिराचंद बापूचंद, भूमकर.
 ४६ „ आप्पासाहेब मल्लापा कदू कुडवी
 ४७ „ बाबूराव भरमापा ऐनापुरे, कुडवी.
 ४८ „ ब्रं. जिनदाव पाटील, कार्तनकार

समडोळी.

४९ श्री. बाबगोंडा भाऊ पाटील	५० श्री आदगोंडा तात्या पाटील
५१ „ पारीसा बाबाजी मगदूम	५२ „ नेमीशा बाबाजी मगदूम
५३ „ आनंद बाबू भाडमुडे	५४ „ भाऊ भिमा चव्हाण
५५ „ नाबू दादा भाडमुडे	५६ „ शांता जिजापा चव्हाण
५७ „ नरसापा तात्या लांडे	५८ „ आण्णा बाबाजी गिडु
५९ „ शिदगोंडा परगोंडा पाटील	६० „ बापू नेमीशा चिमाणा
६१ „ नेमाणा आमणा भोरै	६२ „ बाबू जिजापा चव्हाण
६३ „ बाबू भिमा चव्हाण	६४ „ कलगोंडा आण्णा पाटील
६५ „ बाबू पारीसा खोत	६६ „ दादा बाबू खोत
६७ „ शामराव आण्णा चव्हाण	६८ „ देवगोंडा रामगोंडा पाटील

सामायिक पाठावरील थोरांचे अभिप्राय.

(१) प्रा. द. भ. भडकसकर:- परमेश्वरपूजन व प्रार्थना इत्यादि-कांच्या मूळाशी तात्विक प्रत्यक्ष फायदा कोणता, असा विचार केला, तर मनाचे आकर्षण व इति गाभणे, हेच त्याचें मूळ, असें कबूल करावें लागेल. त्यासाठी भिन्नभिन्न अंतर्बाह्य साधनें सांगितला असून त्यायोगे ऐहिक व्यवहारांमध्ये मनःस्थैर्य प्राप्त होते व त्यापासून पारत्रिक कल्याण होतें. बाह्य-साधनें हाणजे गंधपुष्पादि पुजाद्रव्ये व अभ्यंतर साधनें हाणजे श्रवण, मनन, निदिध्यासद्वारां मनःसमाप्ति ही होत. यांतही अपरिपक्व बुद्धीला प्राचीन महंत व साधु यांच्या समाळ व प्रामादिक वार्णांच्या रूपानें ध्येय वस्तूचें कर्तन व स्मरण असें उत्तम उपयोगी आहे. ग. रावजी नेमचंद शहा यांनीं नवीन भाषांतर बलेल्या सामायिक पाठ हा ग्रंथ आचार्यवृद्धांस अव्यत महत्वाचा आहे. यातून अनुवाद सुचोव व सुसम आहे व त्यामुळे मूळाच्या अर्थाचें मार्मिक ज्ञान होते. यथार्थ सुवाचा उच्च करण्यास सर्वजण या पुस्तकाचा उपयोग करून घेतात अशा आशा आहे. ता. १३/११/१९५२ २

(२) द. भ. आ. वा. लहरे एम. एल्. एल्. बी. जैनधर्मी मनुष्यास सर्वांत अधिक ज्ञान प्राप्त झाले असें म्हणतात. तर तो सामायिक हीच होय. सामायिक कर्माचा प्रवृत्ती आपल्यात जितकी वाढेल तितकी चांगली जाते हे त्यांचा मत. या दिलेले पाठ हागले आहेत व त्याचें भाषांतरही चांगले होत आहे. त्यामुळे सामायिक वर्णनाची चांगली नोंद झाली आहे. याचा उपयोग जैन विवेकज्ञान समितीतर्फेचा अनुसर प्राप्त करून देऊन तो त्याच व ज्ञानाच्या विविधता ही होतिले. ता. १३/११/१९५२

स्व. दानवीर हिराचंद नेमचंद

यांचे चरित्र.

हा हिराचंद नेमचंद यांचा ज. चरित्र. हा ज. जैन समाजाचा प्रथम, सामाजिक व सांस्कृतिक इतिहास. याचें साहित्यचंद्र श्री. रा. ले. ज्ञाना वरील याच्या उल्लेखीत. ता. १३/११/१९५२. सुमारे ६०० पृष्ठांचा अत्यंत व्यवस्थित प्रसिद्ध होत आहे.

जैन साहित्य-सेवा मंडळ, सोलापूर

सोलापूर येथे जैन साहित्य सेवा करण्यासाठी साहित्यचंद्र
श्री. रावजी नेमचंद शहा यांच्या प्रेरणेने वरील संस्था
स्थापन होऊन अल्पावधीनच त्या संस्थेने जे कार्य
केले आहे ते प्रशंसनीय असेच आहे.

दे. भ. बाळासाहेब खेर, भुवई.

द. भ. पोपटलाल शहा पुणे.

दे. भ. भाऊसाहेब फिरोदिया, नगर.

श्री. काकामाहेब लिमये, पुणे.

प्रॉ. पी. के. गोंड M A. क्युस्टर भांडारकर रि. इं.

वगैरे अनेक विद्वानांनी मंडळाच्या कार्याची स्तुति
करून संस्थेचे कार्याध्यक्ष श्री. रा. ने. शहा यांचा गौरव
केला आहे.

जैन साहित्यविषयक ज्या अडचणी अमतील त्या दूर
करण्याचे कार्य ही संस्था यथाशक्ति करीत आहे. साहित्य
सेवकांनी ग्वालील पत्त्यावर पत्रव्यवहार करावा.

पं. विद्याकुमार देवीदास वैद्य

साहित्यरत्न

जैन साहित्य सेवा मंडळ, सोलापूर.

